

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра бізнес-аналітики та інноваційного інжинірингу

ТУРЧИН Станіслав Тарасович

Облік, аудит і аналіз витрат основної діяльності /
Accounting, auditing and cost analysis of core activities

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма – Бізнес-аналітика та управління інноваційними
системами

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ОБАЗм-22
С.Т. Турчин

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
М. А. Горлачук

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«___»_____20___ р.

Завідувач кафедри
_____ Р. Ф. Бруханський

ТЕРНОПІЛЬ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ ВИТРАТ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «ДЗВІН».....	6
1.1. Економічна сутність витрат в бухгалтерському обліку.....	6
1.2. Класифікація витрат виробництва продукції в управлінському обліку.....	16
1.3. Методика обліку витрат основної діяльності за автоматизованою формою.....	29
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПАТ «ДЗВІН» ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	38
2.1. Організація обліку витрат основної діяльності ПАТ «Дзвін».....	38
2.2. Облік витрат на виробництво продукції в ПАТ «Дзвін».....	50
2.3. Облік загальновиробничих та інших непрямих витрат виробництва у ПАТ «Дзвін».....	59
Висновки до розділу 2.....	65
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ І АУДИТ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В ПАТ «ДЗВІН»	67
3.1. Аналіз витрат виробництва продукції в підприємстві.....	67
3.2. Організаційно-методичні аспекти аудиту витрат виробництва.....	75
Висновки до розділу 3.....	82
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Актуальність теми. Виробнича діяльність агропідприємств потребує витрат ресурсів. Рівень витрат суттєво впливає на ефективність діяльності підприємства та його конкурентоспроможність. Облік і аналіз витрат дозволяють ефективно розподіляти та використовувати фінансові ресурси, уникнути перевищення витрат та забезпечити фінансовий контроль. Детальний аналіз витрат допомагає уникнути затримок та непередбачених витрат.

Аналіз витрат дозволяє визначити рентабельність конкретних проектів та видів робіт. Правильний облік витрат дозволяє зберігати конкурентоспроможні ціни та надавати конкурентні переваги. Облік і аналіз витрат допомагають відповідати законодавчим вимогам та нормативам.

Загальною метою обліку і аналізу витрат є створення ефективного та конкурентоспроможного підприємства, здатного управляти своїми ресурсами, забезпечувати якісне виконання робіт та забезпечувати стійкий фінансовий стан. Відтак, управління витратами здійснює вагомий вплив на ефективність підприємства. Процес управління витратами вимагає чітко налагодженого обліку, аналізу і аудиту виробничих витрат у складових підрозділах.

Управління витратами — це підхід до планування, оцінки та контролю витрат з метою досягнення ефективності та оптимізації використання ресурсів підприємства. Ефективне управління витратами допомагає підприємствам підтримувати фінансову стійкість, забезпечує раціональне використання ресурсів та сприяє збільшенню прибутку.

Зазначимо, що на формування системи обліку суттєво впливають такі фактори: форма господарювання агропідприємства, вид спеціалізації виробництва агропродукції та інше.

Необхідно зазначити, що обліку витрат приділяли значну увагу зарубіжні й вітчизняні вчені, зокрема: Р.Ф. Бруханський, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, М.-З. Задорожний, Т.М. Ковальчук, М.М. Коцупатрий, Я.Д. Крупка, Ю.А. Кузьмінський, Є.В. Мних, В.Б. Моссаковський, В.К. Савчук,

І.Б. Садовська, В.В. Сопко, П.Я. Хомин, Ч.Т. Хорнгрен, М.Г. Чумаченко та інші вчені.

Варто зазначити, що проблема обліку, аналізу й аудиту витрат на виробництво й управління підприємством була і залишається дуже актуальною.

Мета роботи - дослідження обліку, аналізу й аудиту витрат на діяльність та управління аграрними підприємствами агропромислового виробництва України.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- висвітлити економічну суть й класифікацію виробничих витрат аграрних підприємств;
- розкрити особливості формування та обліку виробничої собівартості продукції аграрних підприємств;
- показати організацію обліку виробничих витрат у аграрних підприємствах;
- висвітлити мету, завдання та джерела інформації для аналізу та аудиту виробничих витрат аграрних підприємств;
- описати організацію обліку виробничих витрат у досліджуваному підприємстві;
- рекомендувати шляхи вдосконалення обліку виробничих витрат на аграрному підприємстві;
- розкрити методичку аудиту виробничих витрат на аналізованому підприємстві;
- здійснити аналіз виробничих витрат на досліджуваному аграрному підприємстві.

Предмет дослідження – теоретично-методичні засади обліку, аналізу й аудиту витрат на виробництво і управління агропідприємством.

Об'єкт дослідження – процеси обліку аналізу та аудиту витрат основної діяльності ПАТ «Дзвін» Чортківського району Тернопільської області.

Методи дослідження. В дослідженні використано загальнонаукові методи та прийоми аналізу. Теоретичною та методичною основою дослідження

є діалектичний метод узагальнення досвіду обліку, аналізу і аудиту виробничих витрат, їх конкретизація у діяльності українських підприємств. У дослідженні використано теоретичні та емпіричні методи пізнання, зокрема загальнонаукові методи: аналіз, синтез, дедукція, індукція, економічний аналіз та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розширенні теоретичних засад та пропозиції практичних рекомендацій для поліпшення обліку, аналізу та аудиту витрат у виробництві та управлінні підприємством.

Апробація результатів дослідження. Отримані результати досліджень з організаційно - методичних аспектів аудиту витрат процесу виробництва продукції опубліковані у збірнику тез за результатами XII Національної науково-практичної конференції «Освіта, наука, бізнес, енергетичні технології: сучасний стан, проблеми та перспективи» [Тернопіль, 16 листопада 2023 р.].

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи викладено на 91 сторінці. Кваліфікаційна робота містить 13 таблиць, 3 рисунки. Список використаної літератури охоплює 35 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна суть витрат в бухгалтерському обліку

Питання витрат та їх обліку є важливими в сфері бухгалтерського обліку та управління підприємством. Ефективне управління витратами допомагає підприємству контролювати витрати та оптимізувати використання ресурсів, що в свою чергу впливає на прибутковість та стабільність підприємства. Важливо розрізняти різні типи витрат та використовувати відповідні методи їх обліку та контролю.

Витрати та втрати «втрачених можливостей» (економічні витрати) - відображають втрату можливостей в результаті обраного варіанту використання ресурсів. Це важливе поняття в контексті стратегічного прийняття рішень, оскільки воно допомагає оцінювати альтернативи та визначати оптимальний варіант.

Фактичні витрати - це грошові витрати, які підприємство здійснює на придбання ресурсів та послуг. Фактичні витрати легко вимірювати, вони включають: витрати на оплату праці, сировину, матеріали, оренду, податки, транспорт тощо.

Нормативні витрати - визначають, скільки витрат повинно бути на виробництво одиниці продукції чи надання послуг. Вони використовуються для планування та контролю витрат. Відхилення фактичних витрат від нормативних можуть вказувати на проблеми в управлінні виробництвом.

Змінні та постійні витрати. Змінні витрати - змінюються в залежності від обсягу виробництва (наприклад, сировина для виробництва товарів). Постійні витрати залишаються сталими незалежно від обсягу виробництва (наприклад, оренда приміщень).

Прямі та операційні витрати - витрати пов'язані безпосередньо з виробництвом продукції або наданням послуги (наприклад, витрати на сировину). Операційні витрати включають в себе всі інші витрати, пов'язані з операціями підприємства (витрати на зарплату персоналу, рекламу, амортизацію).

Непрямі витрати – ті, які не можна безпосередньо віднести до конкретних продуктів або послуг. Вони включають загальні адміністративні витрати, загальновиробничі витрати тощо.

Для ефективного управління витратами, підприємство повинно використовувати системи обліку, бюджетування, аналізу та контролю витрат. Оцінка витрат допомагає виявити області для оптимізації та покращення ефективності виробництва.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку(НП(С)БО) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [15] та положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 16 «Витрати» [20] визначають витрати, як: «зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення власного капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками)».

Наведене визначення витрат виражає їх сутність через наслідки операцій з активами та капіталом для фінансово-майнового стану підприємства. Основна ідея полягає в тому, що витрати не тільки впливають на робочий процес та виробництво, але й мають прямий вплив на фінансовий стан підприємства, його здатність генерувати прибуток та керувати своїми ресурсами.

Витрати можна розглядати як фінансові обтяження, що виникають при виробництві товарів чи послуг і призводять до витрати коштів, а також до зменшення прибутку або зростання зобов'язань. Тобто, витрати зменшують фінансові ресурси підприємства та впливають на його фінансовий стан.

Враховуючи цей підхід, важливо ефективно управляти витратами для забезпечення стійкості та прибутковості підприємства. Оптимізація витрат,

контроль над ними та урахування їх впливу на фінансовий стан є важливими аспектами фінансового управління підприємством.

За даними літератури [11, с.10]: «Витрати виробництва – це сукупність витрат живої праці та праці, уречевленої в засобах виробництва, на всіх стадіях створення продукції».

Класифікація виробничих витрат є важливим аспектом організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Ця класифікація допомагає систематизувати різні види витрат, що виникають у виробничому процесі, для подальшого контролю, аналізу та звітності.

Використання окремих синтетичних рахунків для обліку витрат та виходу продукції є поширеною практикою в бухгалтерському обліку на підприємствах, особливо в сфері виробництва. Ця система рахунків дозволяє досить зручно і точно відстежувати всі витрати, пов'язані з конкретним виробництвом та визначати вартість виготовленої продукції.

Основні рахунки для обліку витрат виглядають наступним чином:

1. Синтетичний рахунок витрат - служить для реєстрації всіх витрат, пов'язаних з виробництвом. Прямі витрати, які включають в себе сировину, матеріали, оплату праці та інші витрати, обліковуються на цьому рахунку;

2. Синтетичний рахунок виготовленої продукції - на ньому відображається вартість готової продукції, яка вийшла з виробництва.

При проведенні бухгалтерського обліку зараховуються витрати в дебет синтетичного рахунку витрат, а по кредиту синтетичного рахунку виготовленої продукції відображається вартість випуску продукції. Таким чином, зі збільшенням витрат по дебету рахунку витрат і зі збільшенням випущеної продукції по кредиту рахунку виготовленої продукції встановлюється взаємозв'язок між витратами та виходом продукції.

Ця система рахунків дозволяє управлінцям та фахівцям з бухгалтерського обліку детально відслідковувати витрати, контролювати виробництво та визначати вартість продукції, що є важливим для ефективного управління виробництвом та планування фінансових показників підприємства.

Слід підкреслити різницю між управлінським та бухгалтерським підходами до визначення та обліку витрат. Основні відмінності полягають у спрямованості та моменті визнання витрат. Управлінський підхід до витрат - розглядає витрати як економічну категорію, і основний акцент робиться на їх впливі на ефективність виробництва та прибутковість підприємства. Цей підхід допомагає управлінцям приймати рішення про раціональне використання ресурсів, планування бюджету та оптимізацію витрат.

Бухгалтерський підхід до витрат - передбачає бухгалтерську облікову систему, спрямовану на фіксацію витрат з точки зору їх впливу на фінансові показники підприємства.

На думку П. Р. Пуцентейло: «Управління підприємством в сучасних умовах стає все більш складним процесом. Високий рівень конкуренції обумовлює необхідність впровадження нових, більш досконалих, підходів в управлінні» [22, с. 194]. Це трактування базується на визначенні витрат у відповідності до національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку – П(С)БО, в той час, як окремі вчені - М. Ф. Огійчук та В. Я. Плаксієнко підкреслюють, що: «зменшення активів або збільшення зобов'язань відбувається у зв'язку з виробництвом і постачанням товарів, або наданням послуг, тобто в процесі основної діяльності підприємства» [5, с. 125-127].

Слід підкреслити, що мета формування витрат є також різною з погляду цих двох підходів. «З точки зору економічної теорії витрати формуються щодо подання інформації для прийняття управлінських рішень стосовно їхнього планування, аналізу, а також для ціноутворення. Витрати з точки зору бухгалтерського обліку розкривають інформацію про діяльність підприємства, яку можна отримати з фінансової звітності» [7, с. 27].

Слід відзначити, що з бухгалтерської точки зору витрати фіксуються в конкретній, грошовій формі. Бухгалтерський облік витрат спрощується до фіксації обсягу грошей, які витрачені на придбання ресурсів або надання послуг, які використовуються у виробництві. Американські вчені Г.А. Велш і Д.Г. Шорт визначають поняття «витрати» як: «певну величину ресурсів,

використаних підприємством за деякий період часу для одержання доходу» [5, с. 35].

Л. В. Городянська вважає, що: «витрати підприємства – одна з важливих категорій управлінського обліку та якісної оцінки діяльності підприємства. Для управління необхідно знати інформацію про витрати у розрізі об'єктів (продукт, або його партію, послуги)» [8, с. 124].

За даними М.Ф. Огійчука: «процес виробництва являє собою, з одного боку, процес виробничого споживання засобів, предметів праці та самої праці (живої), а з іншого – джерело одержання нової продукції (робіт чи послуг). Щоб здійснювався процес виробництва, господарство повинне мати в необхідних розмірах запаси [18, с. 38]. За даними І. В. Охріменка: «процес виробництва дуже складний і потребує контролю, починаючи від організації й до визначення результату [19, с. 43].

У національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) 16 «Витрати» п.6, відзначається, що витрати це: «або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства, за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені» [20].

Визначення витрат вченими - економістами, як спожитих ресурсів, чи коштів, необхідних для виробництва продукції або придбання товарів та послуг часто використовується і є досить точним. Таке трактування дозволяє визначити економічні затрати, які підприємство здійснює для забезпечення своєї діяльності та виробництва продукції.

В бухгалтерському обліку витрати відображаються при зменшенні активів або збільшенні зобов'язань.

Ця різниця в підходах щодо визнання витрат в бухгалтерському обліку відображає їх з різних точок зору, залежно від акценту на економічних наслідках або на зміні стану активів.

Підхід, що передбачає зменшення активів ставить акцент на фізичних або фінансових активах підприємства. Витрати розглядаються як об'єктивне

зменшення вартості або кількості активів після здійснення певних операцій. Наприклад, коли підприємство витрачає кошти на купівлю сировини або оплату праці, це призводить до зменшення грошових активів на рахунку або збільшення зобов'язань.

Підхід, що передбачає зменшення економічних вигід акцентується на зменшенні можливості отримати економічну вигоду, яка виникає внаслідок витрат. Витрати розглядаються як зменшення можливості одержати прибуток або економічну вигоду через здійснення певних операцій. Обидва підходи є важливими в бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі. Вони використовуються для визнання та обліку витрат у відповідності зі стандартами бухгалтерського обліку і визначенням собівартості продукції, а також для аналізу витрат і ефективності виробництва.

З метою управління діяльністю суб'єктів господарювання необхідно чітко розмежувати поняття «витрати» і «затрати». Так, чітке розмежування між поняттями «витрати» і «затрати» в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання є важливим для забезпечення ясності та правильної оцінки фінансової ефективності. Витрати визначають грошові або ресурсні витрати, які підприємство здійснює на виробництво товарів або послуг. Вони включають у себе всі затрати, пов'язані з процесом виробництва, такі як витрати на сировину, матеріали, оплату праці, амортизацію обладнання тощо. Витрати є суттєвою частиною обчислення собівартості продукції та формування цін на товари і послуги. Затрати - це лише частина витрат, яка впливає на фінансовий результат підприємства у конкретному звітному періоді. Затрати - це ті витрати, які враховуються у фінансовому обліку, коли вони спрямовані на досягнення доходу в майбутньому. Тобто, затрати включають у себе витрати, які спричиняють утворення доходу в майбутньому і можуть бути активами [20].

Розмежування цих понять допомагає управлінцям краще розуміти, які витрати є важливими для поточного періоду, а які можуть бути розподілені на декілька періодів і впливати на фінансовий результат підприємства у майбутньому. Визначення та правильне визнання затрат допомагають

підприємствам формувати бюджети, планувати інвестиції та збільшувати ефективність виробництва.

«Затрати (загальні витрати) - це витрати, які виникають на кожному етапі виробництва, від закупівлі сировини і матеріалів до виготовлення готової продукції або надання послуг. Затрати пов'язані з процесом перетворення ресурсів у продукт діяльності і не можуть бути повністю віднесені до конкретного звітного періоду. Замість цього, вони розподіляються на кілька періодів і стають частиною собівартості продукції. Затрати є важливою складовою для прийняття управлінських рішень та контролю над виробництвом» [19].

«Витрати - це витрати, які фактично відбуваються в конкретному звітному періоді. Вони пов'язані з реалізацією продукції, товарів або послуг і включають в себе операційні витрати, такі як оплата праці, амортизація, оренда приміщень, реклама і таке інше. Витрати відображаються у фінансовому звіті та впливають на фінансовий результат підприємства за конкретний період» [19].

Розуміння цієї різниці є важливим для керівництва підприємством, оскільки воно допомагає враховувати реальну вартість виробництва та доходи, а також визначати прибутковість продукції і ефективність виробничих процесів.

Правильним є наголошення на важливій різниці між поняттями «затрати» і «витрати», а також на взаємозв'язку з виробничою і комерційною діяльністю підприємства.

Затрати - виникають на кожному етапі виробництва і пов'язані з витратами на ресурси, що використовуються для створення товарів або послуг. Затрати можуть перетворюватися на витрати лише тоді, коли здійснюються операції, що приводять до заробітку. Ці затрати включають в себе витрати на сировину, матеріали, працю, амортизацію, оплату послуг та інші витрати, пов'язані з виробництвом.

Витрати - це втрати сукупних ресурсів, що виникають у звітному періоді і відображаються в фінансовому обліку. Вони включають в себе операційні витрати, такі як оплата праці, витрати на комерцію і рекламу, адміністративні витрати, проценти за позиками тощо.

Зазначена різниця важлива для ефективного управління підприємством і враховує різні аспекти політики витрат та фінансового обліку. Також важливо розрізняти види діяльності підприємства (виробнича і комерційна), оскільки це впливає на характер і структуру затрат та витрат [18].

Підприємницька діяльність може класифікуватися за масштабами та формами власності.

Масштаби підприємницької діяльності відрізняються за розміром, обсягами виробництва або надання послуг. Малі та дрібні підприємства зазвичай мають обмежені ресурси та діють в обмеженому географічному регіоні. Середні та великі підприємства можуть мати більший обсяг виробництва та більшу географічну присутність. Асоційовані підприємства можуть бути об'єднаннями різних підприємств або групами компаній.

Суб'єктами господарювання можуть бути громадяни, в якості фізичних осіб-підприємців, так і юридичні особи. Фізичні особи-підприємці зазвичай самі відповідають за свою діяльність, тоді як юридичні особи можуть бути створені командами людей або корпораціями.

Класифікація витрат важлива для розуміння різних аспектів підприємницької діяльності та врахування їх при побудові бухгалтерського обліку та управління витратами на підприємствах різного розміру та форм власності.

Так, витрати підприємства за функціональною ознакою, зазвичай, поділяються на декілька категорій в залежності від їх призначення та функцій в операційній діяльності. Основні категорії витрат, відповідно до функціонального призначення, включають:

- Витрати на виробництво (виробничі витрати). Ці витрати пов'язані з процесом виробництва товарів або надання послуг. Вони включають витрати на

сировину, матеріали, оплату праці виробничих робітників, амортизацію обладнання та інфраструктури виробництва, витрати на виробничий контроль та якість продукції.

- Витрати на продаж (витрати на реалізацію). Ці витрати пов'язані з процесом збуту і реалізації товарів або послуг. Вони включають витрати на маркетинг, рекламу, оплату праці продавців, витрати на складське управління та доставку.

- Витрати на адміністративне управління - пов'язані з управлінням підприємством загалом. До їх складу входять витрати на оплату праці адміністративних працівників, оренду адміністративних приміщень, бухгалтерські послуги та інші адміністративні витрати.

- Інші операційні витрати. Ця категорія включає витрати, які не вписуються чітко в попередні три категорії, але пов'язані з операційною діяльністю підприємства. До них можуть входити витрати на дослідження та розробку, ліцензійні витрати, страхування, інформаційні технології тощо.

Поділ витрат за функціональною ознакою допомагає підприємству краще контролювати та аналізувати витрати в різних аспектах своєї операційної діяльності та приймати рішення щодо оптимізації витрат у відповідності з окремими функціональними областями бізнесу.

Управління витратами є важливою частиною діяльності суб'єктів господарювання, і особливо це стосується сільськогосподарських підприємств, які займаються рослинництвом. Ефективне управління витратами допомагає підприємствам зберігати і підвищувати прибутковість, оптимізувати виробництво та покращувати фінансові показники.

Основними передумовами для ефективного управління витратами в сільському господарстві можуть бути:

- Оперативне отримання інформації про витрати. Система обліку повинна забезпечувати оперативне отримання інформації щодо всіх видів витрат, включаючи прямі та непрямі витрати. Моніторинг і аналіз цієї інформації допомагає приймати швидкі та обґрунтовані рішення щодо витрат.

- Відповідність системи обліку цілям управління. Система обліку витрат повинна бути налаштована так, щоб відповідати стратегічним та тактичним цілям підприємства. Це означає, що витрати повинні бути класифіковані та проаналізовані з урахуванням потреб господарства, його галузі та специфіки виробництва.

- Точність при обчисленні собівартості продукції. Визначення собівартості продукції є ключовим аспектом управління витратами. Точність цього обчислення забезпечує здатність адекватно оцінювати прибутковість продукції та розробляти стратегії ціноутворення.

- Розподіл непрямих витрат та контроль за їх дотриманням. Непрямі витрати, такі як адміністративні витрати, повинні бути розподілені між різними видами продукції чи проектами. Контроль за дотриманням нормативного розподілу є важливим кроком у зниженні надмірних витрат.

- Виявлення відхилень і попередження виробничих витрат. Моніторинг та аналіз витрат дозволяють вчасно виявляти відхилення від планових показників та приймати заходи для їх попередження.

- Чіткий взаємозв'язок між величиною витрат і особами, які за них відповідають. Призначення відповідальності за витрати та їх контроль допомагають забезпечити ефективну систему управління витратами на рівні підприємства [6; 12].

Правильно побудована система управління витратами може сприяти підвищенню ефективності та прибутковості сільськогосподарського бізнесу та допомогти вирішувати проблеми, пов'язані із змінами витрат на виробництво.

У цій галузі облік витрат є надзвичайно важливим і може відігравати ключову роль у розпорядженні ресурсами та прийнятті управлінських рішень.

Зокрема, побудова обліку витрат відповідно до впливу різних факторів, залежних від обсягу виробництва, допомагає враховувати змінні обставини та адаптувати управлінські рішення під конкретні умови. Узгодження методики обліку та контролю витрат з технологією виробництва важливе для того, щоб

облік відображав реальну картину витрат та допомагав управляти виробництвом на підприємстві.

Важливо також враховувати специфіку сільського господарства, де витрати можуть включати в себе такі аспекти, як земельна рента, використання ресурсів, пов'язаних із землею, і обслуговування сільськогосподарської техніки.

Облік витрат у сільському господарстві допомагає підприємствам краще розуміти свої витрати та ресурси, сприяє ефективному плануванню та управлінню виробництвом, а також допомагає виробникам управляти витратами та доходами в умовах невпевненості.

Таким чином, завдання обліку витрат основної діяльності підприємства полягає в наступному:

- формування витрат для аналізу фактичного їх рівня щодо передбаченого в бюджетах;
- порівняння досягнутого обсягу виробництва з плановим;
- проведення контролю за діяльністю складових підприємства;
- створення системи обліку витрат згідно вимог поточного контролю й майбутнього аналізу.

1.2. Класифікація витрат виробництва продукції в управлінському обліку

Класифікація витрат є надзвичайно важливою для правильної організації обліку витрат виробництва та управління ними. Вона допомагає структурувати витрати та розподілити їх за певними ознаками, що спрощує аналіз та прийняття управлінських рішень. Основні ознаки, за якими можна класифікувати витрати, включають:

- За функціональним призначенням - витрати на виробництво, пов'язані з процесом виробництва конкретної продукції або послуги; витрати на продаж (реалізацію), пов'язані з процесом маркетингу, реклами, збуту та доставки

продукції; витрати на адміністративне управління, включають витрати, пов'язані з управлінням та адмініструванням підприємства;

- За природою витрат виділяють: прямі витрати, які пов'язані безпосередньо з виробництвом конкретної продукції та можуть бути легко списані на неї; непрямі витрати (наднормові) - не відносяться до конкретної продукції безпосередньо, тому їх розподіляють між різними видами продукції або послуг на основі аналізу.

- За часовими рамками: поточні витрати відображають витрати, які пов'язані з обліком доходів за поточний звітний період; капітальні витрати - пов'язані з інвестиціями в довгостроковий розвиток і активи підприємства та амортизуються протягом тривалого періоду.

- За економічними функціями виділяють: витрати на сировину та матеріали; витрати на оплату праці; витрати на амортизацію, які відображають старіння та зношування активів підприємства; витрати на послуги;

- За змінністю витрат - змінні витрати, що залежать від обсягу виробництва або продажів і змінюються відповідно до цих обсягів і постійні витрати, що залишаються незмінними незалежно від обсягу виробництва чи продажу.

Класифікація витрат може бути адаптована до конкретних потреб та особливостей підприємства. Вона допомагає підприємствам краще розуміти свої витрати, здійснювати аналіз ефективності та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Варто зазначити, що в економічній літературі існує багато різних класифікацій витрат, і багато з них можуть бути відомі та розроблені для наукових цілей чи досліджень, але не завжди знаходять практичний застосунок на рівні підприємств. Підприємства вибирають та адаптують класифікацію витрат відповідно до своїх потреб та особливостей діяльності.

До основних ознак класифікації витрат, що переважно застосовуються у практичній діяльності включають:

- класифікацію за призначенням, відповідно з якою витрати поділяються на: виробничі, збутові, адміністративні, інші операційні. Ця класифікація допомагає внутрішньому управлінню;

- класифікація витрат за економічною природою на змінні та постійні. Змінні витрати залежать від обсягу виробництва або реалізації, в той час як постійні витрати залишаються незмінними;

- класифікація за об'єктами калькулювання - витрати на конкретні продукти, проекти, послуги. Ця класифікація дозволяє визначити собівартість конкретних об'єктів та контролювати їх прибутковість;

- класифікація за структурними підрозділами - витрати, пов'язані з окремими відділами чи цехами підприємства. Це допомагає розподілити витрати відповідно до функціональної приналежності.

Ці класифікації допомагають підприємствам краще розуміти та контролювати свої витрати. Інші класифікації можуть бути використані в конкретних галузях або сферах діяльності, але їх вибір залежить від індивідуальних потреб і може бути обмежений практичністю та ефективністю в певних ситуаціях.

Вітчизняний облік зосереджує увагу на калькуляційному підході, що передбачає групування витрат для розрахунку собівартості продукції (робіт, послуг). Західний управлінський облік направлений на цільовий, функціональний підхід.

Даний підхід підтримують деякі вітчизняні науковці [1; 8].

Цільовий підхід до обліку і управління витратами, започаткував К. Друрі, що є досить інноваційним і актуальним в контексті сучасного управління бізнесом. Він дозволяє краще розуміти природу витрат та їхні впливи на фінансовий результат та приймати зважені управлінські рішення. Розподіл витрат за трьома основними напрямками, має свої переваги, зокрема:

1. Калькулювання собівартості. Детальне калькулювання собівартості виробленої продукції допомагає підприємствам встановлювати точні ціни на

свою продукцію, що є важливим для прийняття стратегічних рішень про цінову політику та конкурентоспроможність;

2. Планування і управління. Цей напрямок передбачає використання інформації про витрати для планування та управління діяльністю підприємства. Власники та керівництво використовують цю інформацію для прийняття рішень щодо виділення ресурсів, контролю витрат та оптимізації бізнес-процесів;

3. Контроль і регулювання – є важливими для забезпечення дисципліни в управлінні та відстеження виконання бюджетів і планів.

Витрати можуть служити основою для ідентифікації ризиків та проблем, а також для впровадження корекційних заходів.

Цей підхід дозволяє підприємствам краще розуміти, куди спрямовані їхні ресурси та як вони впливають на фінансовий результат. Подальша деталізація витрат відповідно до конкретних цілей управління надає підприємствам можливість здійснювати детальний аналіз та приймати зважені управлінські рішення.

Українські вчені Огічук М.Ф., Городинська Л.В. пропонують класифікувати витрати за функціональною ознакою, за економічним змістом, за об'єктом обліку, за призначенням витрат, за природою витрат. Так за функціональною ознакою витрати поділяються на виробничі, адміністративні та збутові. Ця класифікація допомагає розуміти, які витрати пов'язані з виробництвом продукції, а які - з адміністративними функціями та зусиллями, спрямованими на збільшення і покращення реалізації. За економічним змістом витрати поділяють на змінні та постійні. Змінні витрати залежать від обсягу виробництва і можуть змінюватися. Постійні витрати залишаються сталими незалежно від обсягу виробництва. За об'єктом обліку, витрати можуть бути пов'язані з конкретними об'єктами, такими як вид продукції, проекти або підрозділи підприємства. Ця класифікація допомагає визначити витрати, пов'язані з кожним окремим об'єктом.

- За призначенням-витрати можна класифікувати на прямі та непрямі. Прямі витрати пов'язані безпосередньо з виробництвом конкретної продукції чи послуги. Непрямі витрати не можна віднести безпосередньо до конкретного об'єкта і включають загальні адміністративні витрати тощо.

- За природою витрат - витрати можуть бути матеріальними, трудовими та фінансовими. Матеріальні витрати включають витрати на сировину, обладнання і матеріали. Трудові витрати - це витрати на оплату праці. Фінансові витрати пов'язані зі здійсненням фінансових операцій.

Зазначимо, що така класифікація може бути докладніше налаштована відповідно до конкретних потреб підприємства та цілей управління. Вона є важливою для формування собівартості продукції, калькуляції витрат та для внутрішнього та зовнішнього звіту (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Класифікація витрат в управлінському обліку

По відношенню до виробничого процесу	-основні витрати -накладні витрати
По відношенню до обсягів виробництва	-умовно-постійні витрати - умовно-змінні витрати
За єдністю складу	-одноеlementні витрати - комплексні витрати
За способом віднесення на собівартість окремих видів виробництва	-прямі витрати -непрямі витрати
За доцільністю	-продуктивні витрати -непродуктивні витрати
За календарним періодом	-поточні витрати -одноразові витрати
За видами витрат	-витрати за економічними елементами - витрати за статтями калькуляції

Джерело: [8; 18]

Класифікація витрат на виробництво продукції за елементами і статтями калькуляції деталізує структуру витрат і допомагає в систематизації фінансової інформації на підприємстві, зокрема:

- Елементи витрат - визначають економічно однорідні види витрат, що допомагає групувати їх за спільними ознаками. Наприклад, матеріальні витрати можуть включати закупівлю сировини, основних матеріалів, комплектуючих виробів і т.д. Цей розподіл важливий для деталізації витрат;

- Витрати за статтями калькуляції - дозволяють класифікувати витрати на окремі види виробів і види виробництва, включаючи як основне, так і допоміжне виробництво, що допомагає визначати собівартість конкретної продукції.

Прямі витрати - витрати пов'язані з конкретними видами продукції і можуть бути безпосередньо включені до їх собівартості. Це включає витрати на матеріали, які безпосередньо використовуються для виробництва продукції.

Непрямі витрати - пов'язані з виробництвом декількох видів продукції і можуть бути розподілені на окремі види продукції за допомогою спеціальних методів. Наприклад, витрати на утримання обладнання або загальновиробничі витрати.

Умовно-змінні витрати - змінюються в залежності від обсягу виробництва. Вони можуть збільшуватися зі збільшенням випуску продукції і зменшуватися зі зменшенням. До цих витрат включають сировину, матеріали, оплату праці і інші витрати, які прямо пов'язані з виробництвом.

Ця класифікація витрат допомагає підприємству ефективно вести облік і контроль витрат, а також визначати собівартість продукції і приймати управлінські рішення на основі різних аспектів витрат.

Узагальнюючи практику класифікації витрат на виробництво і П(С)БО 16 «Витрати», а також Плану рахунків, слід розглянути класифікацію витрат на виробництво аграрної продукції з метою їх фінансового обліку, для визначення собівартості. В залежності від видів діяльності підприємства, витрати поділяються наступним чином (табл. 1.2).

Класифікація витрат за економічними елементами і за статтями калькуляції є важливою складовою системи обліку та контролю витрат на підприємстві. Це допомагає докладно аналізувати, контролювати та оптимізувати витрати у всіх сферах виробництва і діяльності підприємства.

Таблиця 1.2

Класифікація витрат підприємства за видами діяльності

Вид діяльності	Витрати
Операційна діяльність	Основна діяльність
	Собівартість реалізованої продукції
	Адміністративні витрати
	Витрати на збут
	Інша операційна діяльність
	Інші операційні витрати
Фінансова діяльність	Фінансові витрати
Інвестиційна діяльність	Втрати від участі в капіталі
	Інші витрати

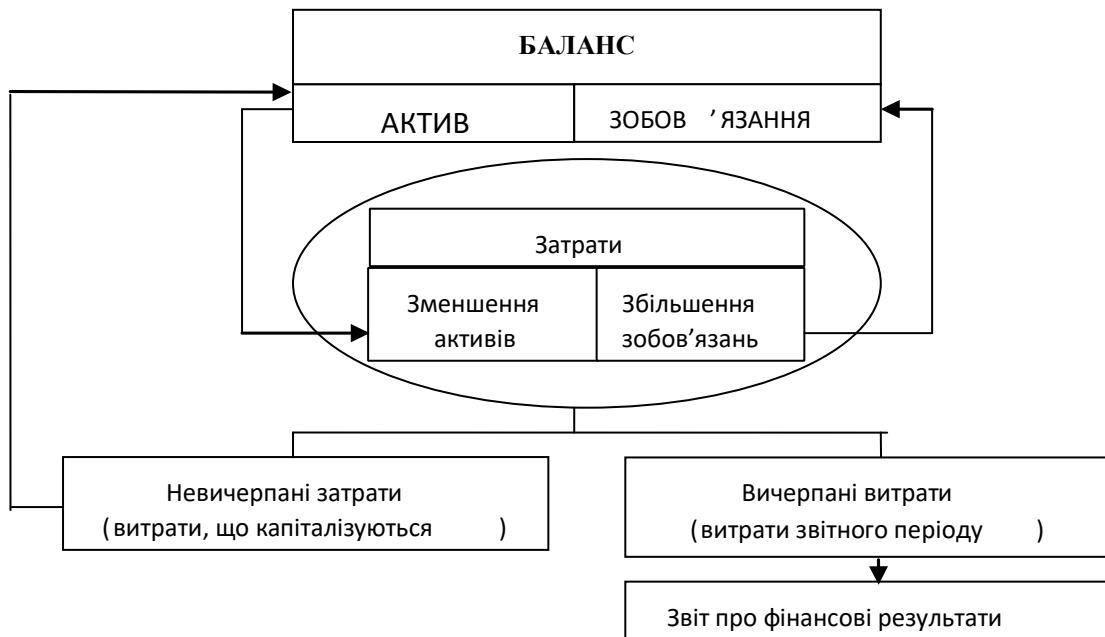
Джерело: [20]

Класифікація витрат за видами діяльності дозволяє визначити, які конкретні статті витрат мають найбільший вплив на собівартість продукції. Це дає змогу керівництву підприємства зосередити зусилля на оптимізації цих витрат та зниженні собівартості. Також з її допомогою можна легше визначити місця, де існують збитки чи зайві витрати ресурсів. Деталізована класифікація витрат дозволяє вести облік витрат за різними статтями в розрізі цехів, підрозділів чи видів продукції. Це корисно для виявлення змін у структурі витрат під час змін обсягу виробництва чи складу продукції. Поділ витрат за статтями дозволяє керівництву планувати та контролювати витрати в розрізі конкретних видів продукції, цехів, або підрозділів. Це забезпечує більшу

контрольованість і можливість прийняття оперативних рішень. Класифікація витрат дозволяє обчислювати собівартість для кожної статті окремо. Це допомагає оцінювати рентабельність окремих видів продукції та приймати рішення щодо їхнього подальшого виробництва чи ліквідації.

В цілому, класифікація витрат за економічними елементами і за статтями калькуляції допомагає оптимізувати виробництво, знизити витрати і підвищити ефективність управління підприємством.

Зазначимо, що ретельна класифікація витрат допомагає коректно оцінювати фінансовий результат підприємства і відображати витрати відповідно до їхнього впливу на виробництво та прибуток (рис.1.1).

Рис. 1.1. Відображення в обліку та звітності витрат та затрат

Джерело: [8]

Слід підкреслити важливість класифікації витрат за участю у виробничому процесі з подальшим їх групуванням на витрати на продукт і витрати періоду. Цей метод дозволяє краще розуміти собівартість продукції і відокремлювати витрати, які безпосередньо пов'язані з виробництвом, від витрат, які відносяться до звітного періоду.

Визначення собівартості продукції є важливим елементом фінансового обліку і допомагає визначити, скільки саме коштує виробництво конкретної одиниці продукції. Таким чином, правильна класифікація дозволяє розрізнити витрати на виробництво продукції від витрат періоду, які відносяться до загальних витрат підприємства, але не безпосередньо пов'язані з виробництвом конкретного продукту.

Цей підхід також є корисним у контексті управлінського обліку, оскільки дозволяє більше деталізовано аналізувати витрати та приймати нестандартні управлінські рішення.

Варто зазначити, що тривалість циклу виробництва сільськогосподарської продукції не співпадає з календарним роком, розмежування витрат відіграє важливу роль в обліку та управлінні сільськогосподарськими підприємствами.

Витрати поточного року - витрати, які виникають і включаються в собівартість продукції в поточному звітному періоді, оскільки вони пов'язані з виробництвом та виробничим процесом, який завершується протягом цього року.

Затрати минулих років - ті, що виникли у минулих звітних періодах, але їх вплив на собівартість продукції реалізується у поточному звітному періоді. Зазвичай ці витрати включають в себе витрати на незавершене виробництво продукції, яка виробляється на даний момент і буде завершена в наступних періодах.

Затрати наступного періоду - витрати, які виникли в поточному звітному періоді, але їх вплив на собівартість продукції реалізується в наступних звітних періодах. Наприклад, якщо підприємство закуповує деякі ресурси в кінці року, але вони будуть використовуватися в наступному році, то ці витрати включаються в собівартість продукції наступного року.

Розподілення витрат на ці категорії допомагає виробникам точніше визначати собівартість продукції та контролювати її вплив на фінансові результати в кожному звітному періоді. Це особливо важливо в сільському

господарстві, де виробництво може займати багато місяців, і витрати розподіляються на декілька звітних періодів.

Так само частина затрат минулого року відноситиметься на собівартість продукції звітного періоду.

Зазначимо, що розподілення витрат на основні та накладні є поширеною практикою в управлінні витратами та обліку собівартості продукції. Основні витрати є тими витратами, які безпосередньо пов'язані із технологічним процесом виробництва продукції та входять до складу конкретного об'єкта виробництва. Їх поділяють на наступні групи:

- Прямі матеріальні витрати - витрати на матеріали і сировину, які безпосередньо входять у склад продукції і стають «головною основою продукту». Ці витрати можуть бути точно виміряні і віднесені до конкретної одиниці продукції;

- Прямі витрати на оплату праці - витрати на оплату праці працівникам, які безпосередньо зайняті у виробництві конкретної продукції. Ці витрати можуть бути виміряні для конкретної одиниці продукції;

- Інші прямі витрати - включають витрати, що безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції. Це можуть бути витрати на паливо та енергію для виробничих процесів, амортизацію машин та обладнання, що використовується у виробництві, та інші прямі витрати, які можна точно віднести до конкретних одиниць продукції.

Накладні витрати, навпаки, не можуть бути безпосередньо віднесені до конкретних одиниць продукції і не входять безпосередньо у її склад. Вони охоплюють витрати на адміністрування, управління, витрати на загальновиробничий потреби, витрати на збут та маркетинг, інші операційні витрати тощо.

Це розподілення витрат допомагає управляти собівартістю продукції, аналізувати витрати та визначати, де можливо знизити їх для підвищення прибутковості підприємства.

Так, витрати на основні елементи виробництва, такі як прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці та інші прямі витрати, зазвичай становлять значну частку в собівартості продукції в сільському господарстві. Такі витрати займають від 60% до 85% собівартості продукції в сільському господарстві, оскільки виробництво сільськогосподарських культур вимагає великої кількості матеріалів, праці та різних інших ресурсів. Управління цими витратами є важливою задачею для сільськогосподарських підприємств з метою підвищення ефективності та прибутковості виробництва.

Аналіз та контроль цих основних витрат дозволяє оптимізувати виробничі процеси, вибирати більш рентабельні культури або методи виробництва, ідентифікувати області, де можливо заощадити ресурси, та підвищити конкурентоспроможність підприємства в аграрному секторі.

Накладні витрати є важливою частиною собівартості продукції, але їх особливість полягає в тому, що їх важко або неможливо призначити конкретній одиниці продукції, оскільки вони виникають внаслідок загального обслуговування та управління діяльністю підрозділу, галузі або підприємства.

Накладні витрати можуть включати в себе витрати на адміністративну підтримку, загальновиробничі витрати, витрати на утримання обладнання та інфраструктури, витрати на обслуговування персоналу, а також різні інші операційні та управлінські витрати.

Таким чином, ефективний управлінський облік накладних витрат важливий для прийняття управлінських рішень, планування бюджетів та визначення загальної ефективності діяльності підприємства чи галузі. Таке розділення накладних витрат на виробничі та невиробничі - це важлива частина управлінського обліку та обліку собівартості продукції.

Варто зазначити, що групування витрат на основні та накладні має велике практичне значення у формуванні собівартості продукції та у процесі управління. Ця класифікація дозволяє зрозуміти, які частини витрат є необхідними для виробництва і які можна оптимізувати.

Основні витрати, які пов'язані безпосередньо з виробництвом продукції, дійсно визначаються технологічними процесами, нормами і стандартами виробництва. Основні витрати зазвичай становлять значну частину собівартості продукції, і їхнє зменшення може бути досить обмеженим.

Накладні витрати можуть бути піддані оптимізації в більшій мірі, оскільки вони стосуються управління і організації виробництва. Впровадження кращих управлінських практик, оптимізація процесів, зменшення надмірних адміністративних витрат і витрат на збут - все це може сприяти зниженню накладних витрат.

Отже, як свідчить література [4; 6; 9; 10; 11; 184 19; 26], правильне групування та управління основними та накладними витратами є важливими складовими у зниженні собівартості продукції та покращенні прибутковості підприємства.

«Прямі витрати – це витрати ресурсів, які можна у момент їх використання у виробничому процесі включити до витрат на виробництво конкретного продукту, місця витрат, центра відповідальності. Непрямі витрати – це витрати, які неможливо або економічно недоцільно прямо відносити на об'єкт обліку витрат (продукцію, місце витрат тощо). На практиці їх часто називають тими, що розподіляються, а згідно з П(С)БО 16 «Витрати» - загальновиробничими витратами» [20].

Визначення того, чи є витрати прямими чи непрямими, залежить від об'єкта витрат та контексту виробництва. Одні й ті самі витрати можуть бути класифіковані по-різному в залежності від того, на який об'єкт витрат вони впливають.

Прямі витрати - це ті витрати, які можуть бути однозначно віднесені до конкретного об'єкта витрат, такого як конкретний вид продукції, відділ чи цех. Ці витрати безпосередньо пов'язані з виробництвом конкретної продукції, робіт чи наданням послуг.

Непрямі витрати - це витрати, які не можуть бути однозначно віднесені до конкретного об'єкта витрат, але впливають на кілька об'єктів чи діяльність

підприємства в цілому. Це можуть бути загальновиробничі витрати, амортизація обладнання, витрати на управління, які розподіляються між різними об'єктами витрат на основі обраної бази, такої як обсяг виробництва, час, площа, тощо.

Літературні джерела свідчать [5; 6; 12; 18; 26], що важливо правильно визначити, який об'єкт є основним для класифікації конкретних витрат як прямих чи непрямих. Це допомагає в точному визначенні собівартості продукції та ефективному управлінні витратами на підприємстві.

Прямі витрати включаються безпосередньо до собівартості конкретного виду продукції, робіт чи послуг без необхідності подальшого розподілу. Непрямі витрати, з іншого боку, вимагають розподілу між об'єктами обліку перед тим, як вони можуть бути включені до собівартості.

Розподіл непрямих витрат між об'єктами обліку зазвичай виконується на підставі обраної бази, яка може бути різною, наприклад, обсягом виробництва, часом, площею, кількістю працівників, тощо. Цей розподіл дозволяє визначити, скільки з непрямих витрат припадає на кожний конкретний об'єкт витрат.

Цей підхід дозволяє точно визначити собівартість кожного виду продукції та робити обґрунтовані управлінські рішення щодо ціноутворення, виробництва та ресурсоемності різних продуктів чи послуг.

Таким чином, класифікація витрат відіграє важливу роль для правильної організації обліку витрат виробництва та управління ними. Основні і накладні витрати в структурі собівартості продукції займають найбільшу частку витрат, а тому важливо вести постійний контроль і приймати відповідні управлінські рішення на виробництві. Правильне групування та управління всіма видами витрат особливо основними і накладними є важливим напрямом у зниженні собівартості продукції та поліпшення прибутковості підприємства.

1.3. Методика обліку витрат основної діяльності за автоматизованою формою

Комп'ютеризація бухгалтерського обліку внесла значні зміни у спосіб, яким бухгалтери ведуть облік і обробляють фінансову інформацію. Використання комп'ютерів і спеціалізованих програм дозволяє значно полегшити і прискорити процеси бухгалтерського обліку, а також підвищити точність та доступність інформації. До змін та переваги, які комп'ютеризація вносить в бухгалтерський облік відносяться: ефективність та швидкість; точність; зберігання інформації; автоматичне створення звітів; інтеграція та спільний доступ; захист даних; зручність доступу; можливість аналізу.

Ведення обліку за допомогою комп'ютерів дозволяє вести записи, обробляти дані і генерувати звіти набагато швидше, ніж це можливо вручну. Це дозволяє бухгалтерам більше часу приділяти аналізу і стратегічному плануванню. Використання комп'ютерів допомагає уникнути помилок при ручному обчисленні і внесенні даних. Спеціалізовані програми автоматично розраховують суми, облікові операції і податкові зобов'язання. Електронні системи обліку дозволяють зберігати велику кількість даних в цифровому форматі. Це полегшує пошук і доступ до інформації, а також забезпечує збереження даних від загублення або пошкодження. Бухгалтерські програми дозволяють автоматично генерувати різноманітні фінансові звіти, які необхідні для ведення обліку та звітування перед сторонами. Комп'ютерні системи можуть інтегруватися з іншими системами управління, такими як управління складом, замовленнями і розрахунками. Це дозволяє автоматизувати багато процесів та запобігти подвійному введенню даних. Забезпечення захисту даних є важливою частиною комп'ютеризованого бухгалтерського обліку. Важливі фінансові дані можуть бути зашифровані і збережені в безпечних системах з резервними копіями. Віддалений доступ до системи обліку дозволяє бухгалтерам та іншим відповідальним особам працювати над даними з будь-якого місця, де є Інтернет. Сучасні бухгалтерські програми надають

різноманітні інструменти для аналізу фінансової інформації, які полегшують прийняття управлінських рішень.

Автоматизована система обліку витрат дозволяє ефективно та точно вести облік різних видів витрат, спрощуючи процес збору, аналізу та звітування про витрати. Для створення автоматизованої методики обліку витрат основної діяльності необхідно: визначити структуру витрат; вибрати програмне забезпечення; підготувати базу даних; встановити права доступу; ввести інформацію; навчити персоналу; здійснювати підтримку і поновлення; контролювати якість.

Спочатку потрібно ретельно розглянути всі види витрат, що виникають у підприємстві. Вони можуть бути розділені на прямі (пов'язані з виробництвом конкретного продукту або послуги) та непрямі (пов'язані з загальними управлінськими або господарськими видатками). Далі слід обрати програмне забезпечення для автоматизованого обліку витрат. Існують спеціалізовані бухгалтерські системи, які спрощують облік і звітування. Також необхідно створити базу даних, в якій буде зберігатися інформація про витрати. Це може включати в себе деталізовану інформацію про кожен вид витрат, включаючи суму, дату, опис і призначення. Слід визначити, хто буде мати доступ до системи обліку витрат і встановити відповідні права доступу для кожного користувача. Подальший етап передбачає введення інформації про витрати в систему. Це може вимагати автоматичного і ручного введення даних, відповідно до того, як вибрана система працює. Необхідно визначити, які процеси можуть бути автоматизовані в системі, такі як імпорт даних з банківських рахунків або інших джерел, автоматична обробка податкових розрахунків та інші. Після того як дані введені, слід налаштувати звіти, які дозволять аналізувати витрати та приймати управлінські рішення. Зазвичай, програми обліку витрат мають функції для створення фінансових звітів, аналізу витрат і іншої аналітичної звітності.

Наступний етап включає в себе навчання користувачів вводити дані, генерувати звіти та робити аналіз витрат. Необхідно забезпечувати постійну

підтримку та поновлення системи, оскільки вимоги до обліку витрат можуть змінюватися з часом. Автоматизована система обліку витрат спрощує процес та дозволяє швидше та точніше аналізувати витрати, що важливо для прийняття управлінських рішень.

Загалом, комп'ютеризація великою мірою полегшує і поліпшує процес бухгалтерського обліку, роблячи його більш точним, ефективним і доступним.

Методика обліку витрат основної діяльності у автоматизованій формі зазвичай включає в себе використання спеціалізованого програмного забезпечення, такого як ERP (Enterprise Resource Planning) системи, бухгалтерські програми або інші інформаційні системи, що дозволяють ефективно вести облік витрат, автоматизувати процеси, зберігати дані і генерувати необхідну звітність.

Зазначимо, що загальний опис процесу обліку витрат у автоматизованій формі передбачає:

1. Визначення категорій витрат - спочатку встановлюється структура категорій витрат, що охоплюють всі аспекти основної діяльності підприємства. Це включає витрати на сировину, матеріали, працю, амортизацію, послуги, адміністративні та операційні витрати тощо.

2. Вибір програмного забезпечення - підприємство обирає відповідне програмне забезпечення для обліку витрат, яке найкраще відповідає його потребам. Популярні ERP системи включають SAP, Oracle, Microsoft Dynamics, а також інші локальні бухгалтерські програми.

3. Введення даних - всі витрати та витрати, пов'язані з основною діяльністю, реєструються в системі. Це може бути зроблено вручну або імпортом даних з інших джерел (наприклад, банківських виписок, постачальників тощо).

4. Автоматичний облік - система автоматично обробляє та обліковує витрати відповідно до встановлених правил та налаштувань. Це може включати в себе розподіл витрат на проекти, департаменти, виробничі лінії тощо.

5. Генерація звітів - після введення даних система дозволяє генерувати різні фінансові та аналітичні звіти, включаючи звіти про собівартість продукції, прибутковість проектів, аналіз витрат за різними параметрами.

6. Аналіз та прийняття рішень - аналітичні дані допомагають керівництву підприємства аналізувати витрати, виявляти ефективність виробництва та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

7. Автоматизована оплата - деякі системи дозволяють автоматизовано виконувати оплату постачальникам та інші фінансові трансакції, що пов'язані з витратами.

8. Моніторинг і адаптація - важливо постійно моніторити та адаптувати методику обліку витрат на основі отриманих результатів та змін в діяльності підприємства.

Усі ці кроки допомагають підприємствам краще контролювати витрати та покращити управління фінансами в автоматизованому режимі.

За даними літератури: «Введення в практику автоматизованих інтегрованих систем обліку, і розподілених систем обробки даних дозволяє комплексно вирішувати завдання не тільки з обліку, але і аналізу, контролю. За допомогою таких систем можна здійснювати оцінку фактичного стану підприємства, а також прогнозувати і моделювати управлінські рішення» [35].

Для того, щоб облік міг функціонувати в умовах автоматизованої системи обліку витрат необхідно сформувати початкову інформацію з обліку виробничих витрат, а вже потім – готової продукції і її реалізації.

Так, автоматизація обліку витрат на виробництві має декілька основних завдань: контроль над використанням ресурсів; відображення фактичних витрат; дотримання норм витрат; складання калькуляцій; аналіз витрат.

Автоматизовані системи дозволяють вести облік сировини, матеріалів, палива та енергії на виробництві. Це дозволяє контролювати, наскільки ефективно використовуються ці ресурси, і вчасно виявляти можливі витрати. Автоматизовані системи допомагають в реальному часі фіксувати фактичні витрати на виробництво і реалізацію продукції. Це дозволяє вести точний облік

і уникнути помилок. Автоматизовані системи можуть встановлювати норми витрат на обслуговування виробництва та автоматично порівнювати їх з фактичними витратами. Це допомагає виявляти відхилення і резерви для скорочення витрат. Автоматизовані системи допомагають автоматично складати калькуляції собівартості продукції, враховуючи всі види витрат. Це полегшує розрахунки і дозволяє швидко отримувати необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень. Автоматизовані системи забезпечують інструменти для аналізу витрат, що дозволяє виявити тенденції та можливості для оптимізації виробництва і скорочення витрат.

Загалом, автоматизація обліку витрат на виробництві сприяє підвищенню ефективності виробництва та оптимізації витрат, що є важливими завданнями для багатьох підприємств.

Порядок формування собівартості випуску продукції на підприємстві з використанням програмного продукту «BAS Бухгалтерія ПРОФ» передбачає певні кроки щодо реалізації цього процесу:

1. Формування планової калькуляції.

Для оцінки планової вартості прямих виробничих витрат використовується контекстний звіт «Вартість матеріалів і робіт». Цей звіт формується для ресурсних специфікацій та замовлень на виробництво. Планова калькуляція може бути сформована для виробу, ресурсної специфікації або позиції замовлення на виробництво.

2. Параметри планової калькуляції. У документі «Планова калькуляція» вказуються базові параметри, такі як кількість виробів, на яку складається планова калькуляція, вид ціни матеріалів і відходів, тощо.

3. Складання планової калькуляції. Планова калькуляція складається на різних закладках, де визначаються статі калькуляції, способи заповнення та деталізація калькуляції, включаючи матеріали, роботи, трудові витрати, статті витрат і зворотні відходи.

4.Управління плановою калькуляцією. Документ «Планова калькуляція» управляється через статуси документа, і його друкована форма може затверджуватися відповідно до внутрішніх регламентів підприємства.

5.План-фактний аналіз. Для проведення план-фактного аналізу за допомогою звіту «Планова і фактична собівартість випущеної продукції» порівнюються кількісні та вартісні показники планової калькуляції та фактичних витрат. Підбір використаної планової калькуляції відбувається автоматично, і звіт рекомендується використовувати після розрахунку собівартості в кінці звітного періоду.

6.Вибір методу розрахунку собівартості. Програмний продукт «BAS Бухгалтерія ПРОФ» дозволяє вибирати між двома методами розрахунку собівартості: «Попередній розрахунок» і «Фактичний розрахунок».

Зазначений програмний продукт здійснює автоматизацію обліку витрат на виробництві та допомагає підприємствам вести облік і аналіз собівартості продукції. Він також надає можливість вибору різних параметрів для більш точного розрахунку собівартості та план-фактного аналізу, що допомагає підприємствам приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Калькуляція собівартості продукції не відповідає ознакам первинного документа, які передбачені законодавством про бухгалтерський облік. Калькуляція собівартості продукції використовується для внутрішнього управління та аналізу собівартості, а не для реєстрації господарських операцій.

Первинні документи у бухгалтерському обліку призначені для реєстрації і документування фактичних господарських операцій, а також відображення необхідних реквізитів для подальшого обліку та звітності перед податковими та іншими контролюючими органами.

Калькуляція собівартості продукції є внутрішнім інструментом управління, і її призначення полягає в обчисленні вартості виробництва продукції або послуги на основі внутрішніх даних та облікової інформації. Вона використовується для прийняття стратегічних та управлінських рішень, оптимізації виробництва, аналізу ефективності, інвестування і планування.

Таким чином, калькуляція собівартості продукції не є первинним документом, який реєструється відповідно до статей Закону про бухгалтерський облік. Вона використовується для внутрішнього аналізу і управління, а її оформлення та зміст можуть відрізнятися від того, що вимагається для первинних документів у бухгалтерському обліку.

Первинні документи, які підтверджують витрати щодо кожної статті калькуляції, мають велике значення при обліку собівартості продукції. Такі документи надають підтвердження фактичних витрат і дозволяють відображати їх належним чином в бухгалтерському обліку.

Наприклад, накладні, які підтверджують передачу матеріалів зі складу до підрозділу, відіграють важливу роль у визначенні вартості сировини і матеріалів, використаних у виробництві. Такі документи мають містити всі обов'язкові реквізити, включаючи дату, номер, найменування товару, кількість, вартість, підписи та іншу інформацію, яка дозволяє однозначно ідентифікувати операцію та витрати.

Аналогічно, інші первинні документи, такі як акти приймання-передачі, накладні на виробництво, накладні на оплату праці, дозволяють підтвердити витрати на працю, матеріали, послуги та інші складові собівартості продукції. Ці первинні документи використовуються для обліку собівартості і подальшої підготовки фінансової звітності, яка відображає собівартість продукції та інші показники, необхідні для аналізу та прийняття управлінських рішень на підприємстві.

Дуже важливим аспектом обліку собівартості продукції є правильне підтвердження фактичних витрат, що є ключовим для точного розрахунку собівартості. Вказані первинні документи, такі як акти, відомості про нарахування зарплати, відомості про нарахування амортизації та інші, відіграють важливу роль у цьому процесі. За допомогою цих документів можна визначити точну вартість різних складових собівартості, таких як матеріали, оплата праці, амортизація, послуги тощо. Кожен документ повинен містити всі необхідні реквізити, які дозволяють ідентифікувати операцію та витрати, що

підтверджуються. Зазначені первинні документи у формі електронних відомостей та паперових екземплярів з електронними підписами є важливими для документообігу та відповідності законодавству. Вони дозволяють зберігати і передавати інформацію про витрати та собівартість в ефективний та законний спосіб.

Наказ про облікову політику підприємства є важливим документом, який встановлює параметри та методи калькулювання собівартості продукції та інші аспекти фінансового обліку. Він дозволяє узгодити та закріпити внутрішні правила та стандарти обліку, включаючи методи оцінки запасів, амортизації, визначення собівартості тощо.

Дійсно, достовірна собівартість продукції базується на коректних первинних документах, які підтверджують всі витрати за кожною статтею калькуляції. Враховуючи параметри, встановлені в наказі про облікову політику, підприємство може визначити собівартість продукції точно та об'єктивно.

Такий підхід гарантує відповідність законодавству та забезпечує надійність обліку витрат та собівартості продукції.

Таким чином, автоматизація бухгалтерського обліку внесла значні позитивні зміни у спосіб, яким бухгалтери ведуть облік і обробляють фінансову інформацію.

Автоматизована система обліку витрат дозволяє ефективно, точно та швидко вести облік різних видів витрат, спрощуючи процес збору, аналізу та формування звітності про витрати.

Методика обліку витрат основної діяльності у автоматизованій формі зазвичай включає в себе використання спеціалізованого програмного забезпечення, такого як ERP (Enterprise Resource Planning) системи, бухгалтерські програми або інші інформаційні системи, що дозволяють ефективно вести облік витрат, автоматизувати процеси, зберігати дані і генерувати необхідну звітність.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретичних основ обліку витрат основної діяльності підприємства дає змогу подати наступні висновки:

1. Поняття витрат виробництва – це сукупність витрат живої праці та праці уречевленої в засобах виробництва, на всіх стадіях створення продукції.

2. Завдання обліку витрат основної діяльності підприємства полягає в наступному: формування витрат для аналізу фактичного їх рівня щодо передбаченого в бюджетах; порівняння досягнутого обсягу виробництва з плановим; проведення контролю за діяльністю складових підприємства; створення системи обліку витрат згідно вимог поточного контролю й майбутнього аналізу.

3. Класифікація витрат відіграє важливу роль для правильної організації обліку витрат виробництва та управління ними. Основні і накладні витрати в структурі собівартості продукції займають найбільшу частку витрат, а тому важливо вести постійний контроль і приймати відповідні управлінські рішення на виробництві.

4. Правильне групування та управління всіма видами витрат особливо основними і накладними є важливим напрямом у зниженні собівартості продукції та поліпшення прибутковості підприємства.

5. Методика обліку витрат основної діяльності у автоматизованій формі зазвичай включає в себе використання спеціалізованого програмного забезпечення, такого як ERP (Enterprise Resource Planning) системи, бухгалтерські програми або інші інформаційні системи, що дозволяють ефективно вести облік витрат, автоматизувати процеси, зберігати дані і генерувати необхідну звітність.

Автоматизована система обліку витрат дозволяє ефективно, точно та швидко вести облік різних видів витрат, спрощуючи процес збору, аналізу та формування звітності про витрати.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПАТ «ДЗВІН» ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Організація обліку витрат основної діяльності ПАТ «Дзвін»

Система бухгалтерського обліку витрат на приватному акціонерному товаристві (ПАТ) «Дзвін» повинна дотримуватися загальноприйнятих принципів та стандартів. П(С)БО 16 «Витрати» визначає основні елементи виробничої собівартості та витрат. Включення витрат до виробничої собівартості залежить від їх характеру та облікового визнання. [15; 16] Основні елементи виробничої собівартості включають:

- Прямі матеріальні витрати - це витрати, пов'язані з закупівлею та використанням матеріалів і сировини безпосередньо на виробництво продукції або послуги;

- Прямі витрати на оплату праці - включають витрати, пов'язані з оплатою праці працівників, зайнятих безпосередньо у виробництві товарів або наданні послуг. Це може включати заробітну плату, надбавки, відпускні інші види компенсацій для працівників, які безпосередньо беруть участь у виробництві.

- Інші прямі витрати - включають витрати, які не входять до прямих матеріальних витрат та оплати праці, але все одно пов'язані з конкретним процесом виробництва або послуги. Це може включати, наприклад, прямі витрати на енергію, обслуговування машин і обладнання, амортизацію обладнання, що використовується безпосередньо у виробництві тощо.

Загальновиробничі витрати - включають витрати, які не можуть бути безпосередньо призначені для конкретного продукту або послуги. Загальновиробничі витрати включають в себе адміністративні витрати, загальновиробничі витрати на утримання виробництва, операційні витрати, орендні витрати та інші витрати, пов'язані зі здійсненням бізнесу.

Дотримання цих елементів та правильний облік витрат допомагає визначити собівартість продукції чи послуги на ПАТ «Дзвін».

Так, визначення переліку і складу статей калькулювання виробничої собівартості є внутрішнім рішенням підприємства. Перелік і склад статей можуть залежати від конкретного виду продукції, технології виробництва, потреб у внутрішньому обліку і звітності підприємства.

Однак важливо дотримуватися загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку та стандартів, які регулюють визначення виробничої собівартості, щоб забезпечити об'єктивність та порівняльність даних показників.

Собівартість продукції представляє собою важливий економічний показник, що включає в себе різноманітні витрати, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції, і є ключовою для оцінки ефективності підприємства.

Так, визначення собівартості продукції та ведення обліку її витрат є важливою складовою фінансового управління підприємством. Метою цього обліку є забезпечення своєчасного, повного та достовірного визначення фактичних витрат, пов'язаних із виробництвом та реалізацією продукції.

Правильне зіставлення планових та звітних даних щодо складу та класифікації витрат є ключовим елементом для ефективного управління підприємством і оцінки його фінансової продуктивності. Це дозволяє підприємству визначити, чи вдалося досягти поставлених цілей та узгодити реальні результати з планами. Існує кілька важливих кроків і принципів, які допоможуть забезпечити таке зіставлення: планування, класифікація витрат, звітність.

Аналітичний облік за рахунком 23 «Виробництво» є важливою частиною бухгалтерського обліку підприємства і дозволяє докладно відстежувати всі витрати та доходи, пов'язані з виробництвом. Він ведеться за різними параметрами для кращого аналізу і прийняття управлінських рішень.

Рахунок 23 «Виробництво» включає різні субрахунки, одним із яких є субрахунок 231 «Основне виробництво». Цей субрахунок призначений для

обліку прямих виробничих і загальновиробничих витрат, які пов'язані з конкретними об'єктами сільського господарства.

Втрати від браку є важливим об'єктом обліку і контролю в сільському господарстві, аналогічно іншим виробничим галузям. Облік і контроль за втратами від браку допомагають зменшити витрати, збільшити якість продукції і оптимізувати виробничий процес.

В сільському господарстві брак може виникати на різних етапах виробництва сільськогосподарської продукції, включаючи посіви та вирощування культур, збір та зберігання врожаю, обробку та пакування продукції. Брак може бути спричинений різними факторами, такими як погодні умови, захворювання рослин, шкідники, технічні несправності обладнання, людський фактор й інші.

Для обліку втрат від браку в сільському господарстві зазвичай використовують спеціальні облікові записи, які дозволяють фіксувати і класифікувати виявлені втрати за різними параметрами, такими як вид культури, причина виникнення браку, місце виявлення й інше. Ця інформація допомагає сільськогосподарським підприємствам приймати рішення щодо покращення процесів виробництва та запобігання втратам в майбутньому.

Боротьба з втратами від браку є важливою складовою забезпечення якості сільськогосподарської продукції і забезпечення стабільного врожаю.

Рахунок 24 «Брак у виробництві» використовується для обліку витрат, пов'язаних із виявленням і виправленням браку виробництва. Цей рахунок допомагає підприємству визначити фінансові наслідки, пов'язані з недоліками виробництва та покращити якість продукції.

Витрати на виправлення недоліків або браку можуть включати в себе витрати на ремонт, заміну пошкоджених частин або виробів, додаткові витрати на робочу силу, матеріали, інструменти, обладнання і будь-які інші ресурси, необхідні для усунення браку та покращення якості продукції.

Субрахунок 473 «Резерв гарантійних зобов'язань» використовується для фінансування цих витрат і створення резерву для забезпечення гарантій, які

можуть стосуватися продукції, яка має недоліки або браки після її реалізації. Такий резерв допомагає підприємствам виконувати свої зобов'язання щодо гарантійного обслуговування і забезпечувати задоволеність клієнтів.

Так, витрати на створення резерву для гарантійних зобов'язань в обліку можуть відображатися на субрахунку 93 «Витрати на збут». Цей субрахунок використовується для обліку різноманітних витрат, пов'язаних зі збутом і збутовою діяльністю, включаючи витрати, пов'язані із забезпеченням гарантійних зобов'язань, які стосуються продукції.

Враховуючи, що витрати на гарантійне обслуговування можуть бути суттєвими, підприємство може визнавати ці витрати та формувати резерв на субрахунку 93 для забезпечення гарантійних обов'язків перед споживачами.

Підприємство може встановити власну облікову політику стосовно обліку браку виробництва та гарантійного обслуговування, включаючи рішення про те, які витрати відносити до виробничих (на рахунок 23), загальновиробничих (на рахунок 91) та до створення резерву на субрахунку 93. Остаточний вибір облікових рахунків та підрахунку витрат залежить від облікової політики підприємства

Рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів» використовується для обліку і узагальнення інформації про витрати, які були здійснені протягом звітного періоду, але не підлягають віднесенню на витрати цього періоду. Замість цього, ці витрати відкладаються і розподіляються на витрати в майбутніх звітних періодах, коли вони відповідатимуть економічній корисності або іншим визначеним умовам.

На рахунок 39 можуть бути віднесені такі види витрат, які стосуються майбутніх періодів, наприклад: витрати на довгострокові контракти або угоди; витрати на довгострокові активи, які будуть амортизовані протягом декількох звітних періодів; витрати на довгострокові гарантійні зобов'язання, де гарантійний термін перевищує один звітний період.

Важливо відзначити, що визнання та віднесення витрат на рахунок 39 повинно відповідати принципам бухгалтерського обліку та вимогам облікових стандартів, що діють на підприємстві.

Сільське господарство має власні особливості, але загальний принцип обліку загальновиробничих витрат в галузі полягає у тому, що витрати, пов'язані з організацією виробництва та управління підрозділами, обліковуються на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати».

Зокрема, у сільському господарстві на субрахунку 912 «Загальновиробничі витрати» обліковуються витрати, пов'язані з організацією сільськогосподарського виробництва. Це може включати витрати на утримання машин і устаткування, оплату праці працівників, витрати на засоби та матеріали, що використовуються у виробництві й інші витрати, пов'язані з сільським господарством.

За базу розподілу цих загальновиробничих витрат на собівартість можуть служити різні критерії, такі як сума усіх прямих витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, сума витрат на оплату праці працівників, трудозатрати, витрати на утримання машин і устаткування тощо. Розподіл може проводитися відповідно до облікової політики підприємства та вимог бухгалтерських стандартів.

Так, у рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» окремою складовою можуть бути поточні витрати, пов'язані із збереженням та обслуговуванням машин і механізмів. Ці витрати можуть відображатися на аналітичному рахунку 911. Такий розподіл допомагає підприємству більш детально відслідковувати і контролювати ці поточні витрати.

Справді, оперативність та своєчасність обліку всіх витрат виробництва великою мірою залежать від ефективної обробки первинної документації. Первинні документи фіксують фактичні господарські операції та послуги, надані сторонніми організаціями, і є основою для відображення цих операцій в бухгалтерському обліку.

Для забезпечення точності та своєчасності обліку важливо мати добре налагоджені процедури обробки та зберігання первинної документації. Комп'ютеризовані системи обліку можуть спрощувати цей процес та дозволяти зберігати цифрові версії документів для зручного доступу та аналізу.

Первинні документи, якими оформляються операції з обліку витрат виробництва наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Первинні документи з обліку витрат виробництва

Стаття витрат	Документ
Амортизація основних засобів	Розрахунок амортизації основних засобів
Оренда виробничого обладнання	Договір, платіжне доручення, акт про надання послуг
Оренда приміщення виробничого призначення	Договір, платіжне доручення, акт про надання послуг
Поворотні відходи виробництва	Накладна на внутрішнє переміщення
Оплата праці робітникам виробництва	Табель обліку використання робочого часу, розрахунково-платіжна відомість
Внески на соціальні заходи виробничих працівників	Бухгалтерська довідка-розрахунок відрахувань єдиного соціального внеску
Інструмент	Акт на списання малоцінних та швидкозношуваних предметів, відомість на поповнення (вилучення) постійного запасу інструментів, акт вибуття малоцінних та швидкозношуваних предметів
Матеріальні виробничі витрати	Рахунок-фактура, платіжне доручення, накладна, податкова накладна, акт про приймання матеріалів
Опалення	Договір, рахунок-фактура, податкова накладна, платіжне доручення
Електроенергія	Договір, рахунок-фактура, податкова накладна, платіжне доручення
Водопостачання	Договір, рахунок-фактура, платіжне доручення

Для обліку матеріальних виробничих витрат на підприємстві використовуються різні первинні документи, включаючи рахунок-фактура, платіжне доручення, накладну та податкову накладну. Кожен з цих документів

має свою роль у фіксації фактів матеріальних операцій і витрат. Ось як вони використовуються:

- Рахунок-фактура є одним з основних документів при купівлі товарів чи послуг. В ньому вказується інформація про поставлені товари чи послуги, їх кількість, ціна, податки тощо. Цей документ служить для фіксації операції та створення зобов'язань перед постачальником. Він є основою для податкового обліку і може використовуватися для зарахування витрат на закупівлю матеріалів.

- Платіжне доручення використовується для здійснення платежів по рахунках-фактурах. Воно фіксує факт оплати поставлених товарів чи послуг. Платіжне доручення є важливим елементом фінансового обліку і може слугувати як доказ оплати за закупівлі.

- Накладна (або товарно-транспортна накладна) використовується для фіксації факту перевезення товарів. Цей документ може включати інформацію про товари, їх кількість, вагу, стан, вартість тощо. Накладна є важливою для внутрішнього та зовнішнього контролю над перевезеннями товарів і може бути основою для внутрішнього обліку та контролю над витратами.

- Податкова накладна є документом, який використовується для обліку податків, зокрема податку на додану вартість (ПДВ). Вона виписується при купівлі чи продажу товарів і послуг, і містить інформацію про податкові зобов'язання і права.

Ці документи разом допомагають фіксувати всі матеріальні операції і витрати на підприємстві. Важливо дотримуватися належного обліку та зберігання всіх цих документів, оскільки вони можуть бути перевірені під час податкової аудиторії та інших перевірок.

У процесі основної діяльності підприємство несе витрати, які не включаються до собівартості продукції (робіт, послуг), підлягають відображенню у складі того звітного періоду, у якому вони відбулися. Ці витрати зазвичай включають в себе наступні категорії: адміністративні витрати; витрати на збут; інші операційні витрати.

Адміністративні витрати - це витрати, пов'язані з управлінням та адмініструванням підприємства. Вони включають в себе оплату персоналу, оренду офісних приміщень, комунальні послуги, постачання офісного приладдя, витрати на рекламу та маркетинг, юридичні послуги тощо.

Витрати на збут - це витрати, пов'язані з продажем і реалізацією продукції (робіт, послуг). Вони включають в себе витрати на оплату персоналу відділу збуту, витрати на транспортування та доставку, рекламні витрати, комісійні, інші витрати, що безпосередньо стосуються збуту продукції.

Інші операційні витрати - ця категорія включає в себе інші витрати, що не відносяться до собівартості продукції, адміністративних чи витрат на збут. Сюди можуть входити, наприклад, витрати на дослідження та розвиток, проценти за кредитами, штрафи та пені, витрати на утримання об'єктів, що не використовуються для виконання договорів підряду тощо.

Зазначені витрати відображаються в фінансовому звіті підприємства і впливають на прибуток (збиток) за звітний період. Вони відображаються окремо від собівартості продукції, і їхнє відображення у фінансових звітах допомагає керівництву і інвесторам зрозуміти всю картину фінансової діяльності підприємства.

Аналітичний облік витрат може вестися за різними ознаками, такими як місця виникнення, центри витрат, статті (види) витрат тощо. Ведення аналітичного обліку за цими ознаками допомагає підприємству докладніше розуміти, де і на що йдуть витрати, і здійснювати більш точний контроль над фінансами.

Адміністративні витрати стосуються загальногосподарських витрат, пов'язаних з управлінням і обслуговуванням підприємства. Підприємство може вести облік адміністративних витрат згідно зі своєю обліковою політикою. Амортизація основних засобів адміністративного призначення здійснюється прямолінійним методом. Це означає, що річна сума амортизації визначається рівномірно протягом корисного терміну використання основних засобів.

Оплата праці працівників адміністрації здійснюється за схемами посадових окладів відповідно до колективного договору.

На підприємстві застосовуються граничні норми добових на службові відрядження та строки звітування за витрачання коштів. Це важливо для контролю за витратами на відрядження та відповідності їх обмеженням, що допомагає зберігати ефективність і економію управлінських витрат.

Облікова політика підприємства визначає правила і процедури обліку цих витрат, що є важливим аспектом фінансового управління і дозволяє зберігати докладну інформацію про адміністративні витрати та витрати у загальному.

На підприємстві для обліку адміністративних витрат використовується рахунок 92 «Адміністративні витрати». Облік адміністративних витрат зазвичай здійснюється за допомогою різних первинних документів, які фіксують факти виникнення цих витрат. Такі документи можуть включати рахунки-фактури, платіжні доручення. Внутрішні документи, звітність працівників, що показано у таблиці 2.2 [18; 26].

Витрати на збут - це витрати, пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та забезпеченням цієї діяльності. Ці витрати не включаються до собівартості реалізованої продукції, оскільки вони відносяться до операційної діяльності збуту та маркетингу. Витрати на збут можуть включати такі статті витрат: реклама та маркетинг; комісії та винагороди; транспортні витрати; заробітна плата продавців; витрати на обслуговування клієнтів; витрати на торгове обладнання. Ця категорія може включати інші витрати, пов'язані з операціями збуту, такі як витрати на комунікації, оренду приміщень і складських приміщень тощо.

Витрати на збут відображаються у фінансовій звітності підприємства та допомагають врахувати всі витрати, пов'язані з ефективною реалізацією продукції та підтримкою клієнтів.

Так, відповідно до П(С)БО 16 «Витрати», витрати, пов'язані зі збутом продукції (товарів), відображаються на рахунку 93 «Витрати на збут». Цей рахунок призначений для обліку всіх витрат, що виникають у процесі збуту

продукції і пов'язані з маркетингом, рекламою, обслуговуванням клієнтів, транспортуванням, оплатою праці продавців та іншими операціями, пов'язаними із реалізацією продукції.

Таблиця 2.2

Первинні документи з обліку адміністративних витрат ПАТ «Дзвін»

Стаття витрат	Документ
Амортизація нематеріальних активів, основних засобів, НМА	Розрахунок амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів
Оренда адміністративних споруд	Договір, платіжне доручення, акт про надання послуг
Банківські витрати	Договір, платіжне доручення
Оплата праці адміністрації	Табель обліку використання робочого часу, розрахунковоплатіжна відомість
Внески на соціальні заходи	Бухгалтерська довідка-розрахунок сум єдиного соціального внеску
Витрати на відрядження	Наказ про відрядження, авансовий звіт
Інформаційноконсультаційні послуги	Рахунок-фактура, платіжне доручення, акт про надання послуг
Канцелярські витрати	Рахунок-фактура, платіжне доручення, накладна, податкова накладна
Матеріальні витрати	Рахунок-фактура, платіжне доручення, накладна, податкова накладна
Страхування	Договір, платіжне доручення
Поштові витрати	Чек
Телефонні розмови	Рахунок, платіжне доручення, акт про надання послуги
Юридичні послуги	Рахунок-фактура, платіжне доручення, акт про надання послуг
Інші витрати	Рахунок-фактура, платіжне доручення, акт про надання послуг

Витрати на збут повинні бути підтверджені відповідними первинними документами, такими як рахунки-фактури, договори, акти приймання-передачі, податкові накладні та інші документи (табл. 2.3).

Рахунок 94 «Інші витрати операційної діяльності» є спеціальним рахунком бухгалтерського обліку, призначеним для акумуляції витрат, які не

включаються до адміністративних витрат, витрат на збут, інших основних категорій витрат, але все ж є важливими складовими операційної діяльності підприємства.

Таблиці 2.3

Первинні документи з обліку витрат на збут ПАТ «Дзвін»

Стаття витрат	Документ
Амортизація	Розрахунок амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів
Ремонт та покращення ОЗ	Акти приймання-здачі відремонтованих реконструйованих ОЗ, Договір, платіжне доручення, акт про приймання передачу наданих послуг та модернізованих об'єктів
Рекламні послуги	Рахунок-фактура, платіжне доручення
Витрати митниці	Вантажно-митна декларація
Витрати на відрядження	Наказ про відрядження, авансовий звіт
Товаро-транспортні послуги	Товаро-транспортна накладна, акт виконаних робіт
Оренда складських приміщень	Договір, платіжне доручення, акт про надання послуг
Інші витрати на збут	Рахунок-фактура, платіжне доручення, акт про надання послуг

Зазначимо, що статті інших витрат операційної діяльності відображено в таблиці 2.4.

Отже, аналізом організації обліку витрат на підприємстві встановлено, що витрати операційної діяльності підприємства включають витрати виробництва, адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати. До витрат виробництва входять витрати, що формують собівартість продукції. Однак виявлення відхилень від норм виробничих витрат може свідчити про неефективну діяльність або може бути наслідком неспівпадання фактичних витрат з плановими нормами. Для підприємства важливо проводити аналіз та контроль над витратами, щоб виявити причини таких відхилень і приймати заходи для їх усунення.

Також важливо мати налагоджену систему обліку та первинної документації для правильного реєстрування всіх операцій та витрат. Адміністративні витрати, витрати на збут і інші операційні витрати не включаються до собівартості виробленої продукції і списуються на витрати звітного періоду. Це важливо для коректного визначення фінансових результатів підприємства в конкретному звітному періоді.

Таблиця 2.4

Статті інших витрат операційної діяльності ПАТ «Дзвін»

Стаття витрат	Зміст витрат	Зауваження
Податки, збори та обов'язкові платежі	Витрати на сплату податків, зборів і обов'язкових платежів.	Відповідно до П(С)БО 16 відносяться на рахунок 92 «Адміністративні витрати»
Операційна курсова різниця	Операційна курсова різниця	–
Послуги інтернету	Витрати на користування послугами інтернету.	Відповідно до П(С)БО 16 відносяться на рахунок 92 «Адміністративні витрати»
Штрафи, пені неустойки	Витрати на сплату штрафів, пені, неустойки.	–
Витрати на інформаційне забезпечення	Витрати на інформаційне супроводження.	Відповідно до П(С)БО 16 відносяться на рахунок 92 «Адміністративні витрати»
Інші витрати	Інші витрати, які не включаються в перелік	Використовується, як «кошик» для невизначених витрат.

Отже, виробничі витрати включають в себе прямі матеріальні витрати, витрати на оплату праці та соціальне страхування, амортизацію основних засобів, оренду виробничого приміщення та обладнання, прямі витрати на отримані роботи і послуги, що безпосередньо відносяться до забезпечення виробничого процесу. Витрати на збут включають в себе витрати, пов'язані з реалізацією готової продукції.

Розрахунок і контроль витрат є важливою частиною фінансового управління підприємством і допомагає досягати фінансової стабільності та покращувати фінансові результати.

2.2. Облік витрат на виробництво продукції в ПАТ «Дзвін»

Сільське господарство має свої унікальні особливості і особливості обліку. Однією з ключових особливостей є те, що сільське господарство пов'язане з живими організмами, і виробничий цикл може тривати від одного до кількох років. Це вимагає відповідного обліку витрат і доходів, які розподіляються протягом декількох років. Сезонність виробництва також впливає на облік витрат, оскільки витрати і виробництво продукції неоднаково розподіляються протягом року.

Земля в сільському господарстві є незамінним засобом виробництва, і вона не зношується при наданні раціонального використання. Це важливо враховувати при обліку і розрахунку собівартості продукції.

Також важливо правильно розподіляти витрати між різними видами продукції, які можуть бути отримані в результаті вирощування однієї культури. Розрізняють основну, суміжну і побічну продукцію, і кожен з них потрібно обліковувати окремо.

Бухгалтерський облік у сільському господарстві вимагає специфічних підходів і методів, що враховують особливості галузі. Розробка системи обліку, яка враховує сезонність, біологічні фактори та інші особливості, є важливим завданням для підприємств сільського господарства.

Підхід до бухгалтерського обліку виробництва сільськогосподарської продукції на рівні виробничих підрозділів та комплексних бригад - це важлива практика для ефективного керівництва сільськогосподарськими підприємствами. Це дозволяє керівникам отримувати деталізовану інформацію

про продуктивність і витрати на кожному виробничому об'єкті, а це важливо для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Зазначимо, що, на сільськогосподарських підприємствах облік та планування виробництва поділяються на різні об'єкти, включаючи такі особливості: різновиди культур і тварин; виробничі підрозділи; комплексні бригади.

Слід відмітити, що якщо підприємство розділене на структурні підрозділи, наприклад, окремі господарства або ділянки, можна вести облік окремо для кожного з них. Це допомагає оцінити продуктивність кожного підрозділу і вжити заходи для покращення ефективності. При використанні комплексних бригад для вирощування різних видів продукції також можна відслідковувати їх продуктивність окремо.

Цей підхід допомагає підприємствам бути більш гнучкими та адаптуватися до змін в умовах виробництва і ринку. Важливою частиною такого обліку є звіти, які надають оперативну інформацію керівництву для прийняття рішень щодо планування виробництва, розподілу ресурсів і визначення оптимальних стратегій.

Облік витрат у сільськогосподарських підприємствах дійсно вимагає уважної організації та зваження на різні аспекти виробництва. Враховуючи перелічені фактори (організацію виробництва, характер продукції, технологію виготовлення продукції), підприємства мають можливість обирати між застосуванням рахунків класу 8 (витрати за елементами) та рахунків класу 9 (витрати діяльності) для обліку витрат.

Застосування рахунків класу 8 передбачає деталізований облік витрат за окремими елементами, які є важливими для управління підприємством. Вони дозволяють визначити, на що саме витрачаються кошти, і групувати витрати відповідно до їхнього призначення. Цей підхід дозволяє отримати більш деталізовану інформацію, яка може бути корисною для аналізу витрат.

Застосування рахунків класу 9 узагальнює витрати за видами діяльності, що може бути корисним для підприємств з більшим обсягом діяльності та

складнішою структурою витрат. Використовуючи цей підхід, підприємства можуть спрощувати облік, але втрачають можливість докладної деталізації витрат.

Вибір між цими двома підходами залежить від специфіки сільськогосподарського підприємства та внутрішніх потреб в управлінні і аналізі витрат. Важливо також дотримуватися вимог законодавства та відповідних нормативних актів, а також враховувати можливості бухгалтерської системи підприємства для зручного обліку витрат.

Враховуючи специфіку сільського господарства та його виробничих процесів, облік витрат на рахунках класу 23 (Виробництво) та 9 (Витрати діяльності) може бути зручним і відповідати потребам великих або середніх аграрних підприємств. Цей підхід дозволяє узагальнювати витрати з урахуванням їхньої призначеності та спрощує облік.

Для малих сільськогосподарських підприємств, які можуть мати менший обсяг діяльності та меншу потребу в складному деталізованому обліку витрат, використання рахунків класу 8 і 9, із застосуванням обліку витрат, як у фінансовому обліку, може бути ефективним рішенням. Це дозволить спростити процес обліку та звітності.

Незалежно від обраного підходу, важливо дотримуватися принципів документальності, своєчасності та достовірності обліку витрат. Це допоможе забезпечити контроль за використанням ресурсів та визначення собівартості продукції, що є важливим для управління та прийняття ефективних управлінських рішень.

Собівартість - це вартість всіх витрат, пов'язаних з виробництвом продукції, і включає в себе різні елементи витрат, які є перераховані:

- Витрати на придбання матеріальних цінностей - витрати на закупівлю сировини, матеріалів, обладнання та інших ресурсів, необхідних для виробництва продукції;

- Перехідні залишки на початок року - залишки матеріалів, продукції, молодняку тварин та незавершеного виробництва з минулого року, які залишилися на початок поточного року і використовуються у виробництві;

- Перехідні залишки на кінець звітної періоду - залишки матеріалів, продукції, молодняку тварин та незавершеного виробництва на кінець звітної періоду;

- Інші витрати, що стосуються виробництва продукції звітної періоду - включають в себе будь-які інші витрати, пов'язані з виробництвом продукції протягом звітної періоду, такі як праця, енергія, амортизація обладнання, обслуговування та інші операційні витрати.

Загальна сума цих витрат визначає собівартість продукції і є важливим показником для управління виробництвом і прийняття рішень про ціноутворення, оптимізацію виробництва та визначення прибутковості продукції.

Рахунок 23 «Виробництво» використовується для обліку витрат на виробництво продукції на сільськогосподарському підприємстві. Це включає витрати на сировину, матеріали, оплату праці, амортизацію обладнання, електроенергію, витрати на обслуговування та інші витрати, пов'язані з виробництвом продукції.

Після збору всіх витрат і визначення їхнього обсягу вони розподіляються на дві основні категорії: прямі витрати і непрямі (загальновиробничі) витрати

Деталізація витрат на виробництво та їх облік за різними параметрами є важливою для керівництва сільськогосподарським підприємством. Розглянемо кожен з напрямків деталізації витрат: за місцем виникнення витрат; за видами продукції, робіт, послуг; за статтями калькуляції; за видами використовуваних матеріалів і формою оплати праці; за нормами й відхиленнями від норм; за сферами відповідальності (по відхиленням від норм); за факторами й причинами відхилень (за рахунок норм, цін, заміни матеріалів тощо).

Облік витрат на кормовиробництво за групами культур та основними культурами є практичним підходом для сільськогосподарських підприємств,

оскільки дозволяє більш деталізовано відслідковувати витрати та розподіляти їх між різними видами продукції. Цей підхід відображає специфіку виробництва кормів, де різні культури можуть мати різні витрати та виділяються окремою групою продукції.

Основні кормові культури можна групувати за видами, наприклад, однорічні або багаторічні трави. Це дозволяє відслідковувати, які типи культур потребують більше або менше витрат.

Облік витрат на створення і обслуговування сінокосів і пасовищ є важливою частиною сільськогосподарського обліку. Розмежування витрат між створенням і обслуговуванням сінокосів і пасовищ зазвичай відбувається наступним чином:

1. Створення сінокосів і пасовищ. Витрати, пов'язані з впорядкуванням та створенням культурних сінокосів і пасовищ, включаючи оранку, обробку ґрунту, сівбу або висів, посадку ґрунтозахисних культур тощо, вважаються капітальними витратами. Ці витрати розподіляються на незавершене виробництво і в подальшому амортизуються (розподіляються) протягом кількох років.

2. Обслуговування сінокосів і пасовищ. Поточні витрати, пов'язані з утриманням сінокосів і пасовищ, включаючи витрати на добрива, обробку, полив, контроль за шкідниками, обрізку тощо, відносяться на продукцію урожаю поточного року. Ці витрати допомагають забезпечити врожай та підтримувати сінокоси та пасовища в гарному стані.

3. Розподіл амортизації і витрат на обслуговування. Амортизація і поточні витрати по обслуговуванню сінокосів і пасовищ розподіляються пропорційно до площі та тривалості використання відповідних сінокосів і пасовищ протягом року.

Цей підхід дозволяє враховувати як капітальні витрати на створення, так і поточні витрати на обслуговування сінокосів і пасовищ, і надає більш точну картину собівартості продукції.

Перелік об'єктів калькулювання продукції та калькуляційних одиниць сільськогосподарського виробництва у рослинництві наведено у таблиці 2.5.

Таким чином, в залежності від конкретних умов господарювання, специфіки вирощуваних культур, організаційної структури підприємства, може змінюватися склад і структура аналітичних рахунків по рослинництву. Аналітичний облік допомагає господарствам деталізувати витрати та контролювати собівартість продукції.

Таблиця 2.5

Об'єкти планування та обліку виробничих витрат і визначення собівартості продукції в ПАТ «Дзвін»

Об'єкти планування та обліку виробничих витрат	Об'єкти калькулювання продукції	Одиниця калькулювання
1	2	3
1. Зернові і зернобобові культури		
Озимі та ярові пшениця, жито, ячмінь, кукурудза на зерно, овес, рис, гречка, горох, соя та ін.	Зерно, зернові відходи	1 центнер
2. Технічні культури		
Соняшник на зерно	Насіння	1 центнер
Льон-довгунець, коноплі	Насіння, солома	-//-
Буряки цукрові	Коренеплоди	-//-
Висадки-насінники буряків	Насіння	-//-
Тютюн	Листя свіже, насіння	-//-
Цикорій	Коріння	-//-
Лікарські однорічні трав'янисті культури	Листя свіже, плоди, насіння	-//-
Лікарські багаторічні трав'янисті культури	Листя свіже, плоди, насіння, коріння, трава	1 центнер
	Розсада	1 тис. шт.
Ефіроолійні однорічні трав'янисті культури	Насіння, плоди	1 центнер
Ефіроолійні багаторічні трав'янисті культури	Насіння, листя	1 центнер
	Листя свіже, кореневища, зелена маса, пагіння, саджанці	1 тис. шт.
	Суцвіття	1 центнер
Ефіроолійні кущові культури	Насіння, суцвіття	1 центнер
	Квіти, листя і пагіння, зелена маса, саджанці	1 тис. шт.

Продовження таблиці 2.5

Ефіроолійні деревоподібні культури	Листя свіже, квіти	1 центнер
	Саджанці	1 тис. шт.
3. Картопля та овочеві культури		
Картопля	Картопля	1 центнер
Овочеві культури відкритого ґрунту	Овочі та плоди	-//-
Капуста, кукурудза цукрова в качанах молочновоскової стиглості	Качани	-//-
Коренеплідні овочеві культури (буряки, морква та Інші)	Коренеплоди	-//-
Багаторічні овочеві культури (ревінь, щавель, хрін та ін.)	Насіння, зелень, кореневище	-//-
Насінництво овочевих культур, кормових коренеплодів І баштанних культур	Коренеплоди, насіння	-//-
Баштанні продовольчі та кормові культури (кавуни, дині, гарбузи)	Плоди, насіння	-//-
Овочеві культури закритого ґрунту (цибуля на перо, огірки, помідори, салат, редиска, розсада)	Плоди, коренеплоди, зелень (за видами)	-//-
	Розсада (за видами)	1 тис. шт.
Гриби	Гриби	1 центнер
4. Кормові культури		
Буряки кормові та цукрові на корм, морква	Коренеплоди	-//-
Кукурудза на силос і зелений корм	Зелена маса	-//-
Однорічні та багаторічні сіяні трави	Сіно, насіння, зелена маса	-//-
Сіножаті і пасовища природні	Сіно, зелена маса	-//-
Силосування	Силос	1 тонна
Стогування	Сінаж	-П-
5. Багаторічні насадження (плодові, ягідні культури та виноградники)		
Насіннячкові, кісточкові культури	Плоди	1 центнер
	Живці	1 тис. шт.
Ягідники	Ягоди	1 центнер
Плантації хмелю	Плоди	1 центнер
	Живці, чубуки	1 тис. шт.
Шишки хмелю	Шишки	1 центнер
	Живці	1 тис. шт.

Джерело: [6]

Облік прямих витрат виробництва, включених у собівартість продукції, зазвичай ведеться на рахунках 91 «Загальновиробничі витрати» та 23 «Виробництво». Рахунок 23 «Виробництво» є синтетичним рахунком, який використовується для обліку витрат та виробництва сільськогосподарської продукції. Він розділений на субрахунки, які вказують на конкретні види

виробництва: субрахунок 231 «Рослинництво»; субрахунок 232 «Тваринництво»; Субрахунок 233 «Допоміжні виробництва».

Дебет цього рахунку вказує на витрати, які здійснюються під час виробництва, включаючи прямі матеріальні витрати, трудові витрати, витрати на загальновиробничі потреби та витрати, пов'язані із браком продукції.

Кредит рахунка 23 «Виробництво» відображає фактичну виробничу собівартість завершені продукції, виконаних робіт та послуг. Цей рахунок показує вартість виробництва і відображається в бухгалтерській звітності підприємства.

Аналітичний облік на рахунку 23 дозволяє деталізувати витрати відповідно до об'єктів обліку, таких як види виробництва, статті витрат і види продукції. Це надає більше інформації для аналізу витрат та контролю над собівартістю продукції, що є важливим для управління сільськогосподарським підприємством.

Рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» є центральним рахунком для обліку оплати праці та інших виплат працівникам підприємства. Він має декілька субрахунків, які дозволяють деталізувати розрахунки відповідно до їх видів.

Субрахунок 661 «Розрахунки за заробітною платою» використовується для обліку нарахованої основної та додаткової заробітної плати, премій та інших видів оплати праці. Дебет цього субрахунку вказує на суми, які були утримані з заробітної плати (наприклад, податки та інші утримання), і відображає суми, що були виплачені працівникам.

При цьому розподіл сум на дебет і кредит інших рахунків, таких як 23 «Виробництво,» 91 «Загальновиробничі витрати,» 92 «Адміністративні витрати,» і 93 «Витрати на збут,» вказує на види оплати праці та зв'язані з ними витрати.

Суми, які були виплачені працівникам з каси підприємства, реєструються на дебеті рахунка 661 «Розрахунки за заробітною платою» і кредиті рахунка 30 «Готівка,» що вказує на виплату коштів працівникам.

Інші прямі витрати, які включаються до виробничої собівартості продукції, представляють собою різноманітні витрати, що безпосередньо відносяться до конкретного об'єкта виробництва. Вони можуть включати: відрахування на соціальні заходи; амортизацію необоротних активів; втрати від технічно неминучого браку; плату за оренду земельних і майнових паїв.

Інші прямі витрати включаються до виробничої собівартості, оскільки вони прямо пов'язані з виробництвом конкретної продукції або послуги. Включення цих витрат у собівартість допомагає точно визначити вартість продукції та відображається в фінансовій звітності підприємства.

Бухгалтерські проводки з обліку інших прямих витрат, які застосовуються у ПАТ «Дзвін», наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Кореспонденція рахунків з обліку інших прямих витрат на підприємстві

№ п/п	Зміст операції	Дебет	Кредит
Інші прямі витрати			
1	Нараховано платежі на соціальні заходи	23	65
2	Втрати від браку, які є вартістю забракованої з технологічних причин продукції зменшену на її справедливую вартість	23	24
3	Нарахована амортизація	23	13
4	Нараховано орендну плату	23	685
5	Нараховано плату за використання електроенергії	23	685

Облік амортизації у ПАТ «Дзвін» включає важливий процес нарахування амортизаційних відрахувань від початку введення об'єкта амортизації основних засобів в експлуатацію і включає амортизаційні відрахування на придбані і самостійно виготовлені основні засоби, а також витрати на капітальне

поліпшення землі. Якщо ПАТ «Дзвін» вкладає кошти в поліпшення землі, яке не пов'язане з будівництвом (наприклад, іригація або осушення), ці витрати також повинні бути нараховані та включені до обліку амортизації.

Облік амортизації та прямих матеріальних затрат є важливими компонентами бухгалтерського обліку у ПАТ «Дзвін», і вони повинні відповідати всім вимогам та нормативам бухгалтерського та податкового законодавства.

Таким чином, деталізація витрат на виробництво та їх облік за різними параметрами є важливими для керівництва сільськогосподарським підприємством для прийняття необхідних управлінських рішень.

Аналітичний облік допомагає господарствам деталізувати витрати та контролювати собівартість продукції і на цій основі приймати потрібні управлінські рішення для підвищення економічної ефективності функціонування підприємства в умовах конкуренції.

Адміністративні витрати є необхідною частиною витрат підприємства, і їх правильний облік допомагає забезпечити ефективне управління бізнесом.

2.3. Облік загальновиробничих та інших непрямих витрат виробництва у ПАТ «Дзвін»

Загальновиробничі витрати (ЗВВ) відіграють важливу роль у визначенні собівартості продукції підприємства. Вони включають в себе всі непрямі витрати, пов'язані з організацією виробництва та управлінням структурними підрозділами підприємства. Склад і перелік ЗВВ встановлюються підприємством відповідно до його особливостей та виду діяльності.

ЗВВ поділяються на два основних типи залежно від характеру їх включення до собівартості продукції: змінні ЗВВ і постійні ЗВВ.

Змінні ЗВВ - витрати, які залежать від обсягу виробництва. Чим більший обсяг виробництва, тим більші ці витрати. Такі витрати включаються до

собівартості продукції у період їх виникнення. При збільшенні виробництва вартість продукції також зростає через збільшення цих витрат.

Постійні ЗВВ - витрати, які залишаються незмінними або майже незмінними незалежно від обсягу виробництва. При зміні обсягу виробництва вони залишаються сталими. Такі витрати включаються до собівартості продукції лише частково. Включається той обсяг витрат, який відповідає нормальній потужності виробництва, тобто очікуваному середньому обсягу діяльності. Решта частки постійних ЗВВ може бути включена до витрат періоду, але не безпосередньо до собівартості продукції.

Постійні ЗВВ можуть включати в себе, наприклад, сталі зарплати адміністративного персоналу, орендні платежі за виробничі приміщення, загальні адміністративні витрати, тощо.

Розділення ЗВВ на змінні та постійні допомагає підприємствам правильно визначити собівартість продукції і врахувати витрати, які змінюються при збільшенні або зменшенні виробництва.

Сільське господарство має свої особливості, які роблять визначення і поділ загальновиробничих витрат на змінні та постійні складнішим завданням порівняно з іншими галузями виробництва. Сезонність, природні фактори та велика залежність від погодних умов роблять розподіл витрат більш непередбачуваним.

Багато сільськогосподарських підприємств дійсно вважають всі загальновиробничі витрати за змінні, включаючи їх до виробничої собівартості. Це може бути практичним рішенням для більшості господарств, особливо для тих, що працюють на вирощуванні одного сезонного виду продукції або де змінність витрат переважає. При цьому розрахунки та облік можуть бути спрощені.

Однак, для підприємств, які займаються виробництвом продукції круглорічно, важливіше виділити постійні та змінні витрати, щоб краще розуміти природу витрат та приймати управлінські рішення. Наприклад, постійні витрати можуть включати амортизацію, сталий штат співробітників,

адміністративні витрати, тоді як змінні витрати можуть включати зарплати сезонних робітників, пальне для сільськогосподарської техніки, тощо.

Важливо, щоб обрана система відображала реальні особливості господарської діяльності підприємства та була належним чином задокументована в обліковій політиці підприємства.

Рахунок 91 «Загальновиробничі витрати» відіграє важливу роль у бухгалтерському обліку на сільськогосподарських підприємствах. Це активний рахунок, на якому обліковуються виробничі накладні витрати, пов'язані з організацією виробництва та управління підрозділами основного і допоміжного виробництва.

Основна функція рахунку 91 полягає в зборі і накопиченні витрат, які відносяться до виробництва, та подальшому їх розподілі між конкретними об'єктами витрат. Цей розподіл дозволяє підприємствам визначити собівартість продукції для різних видів виробництва та аналізувати витрати.

Суми списання з рахунку 91 будуть включатися до витрат тих об'єктів витрат, яким вони розподіляються. Такий підхід допомагає підприємствам ефективно вести облік виробничих витрат і забезпечувати точність розрахунків щодо собівартості продукції.

91 рахунок має зазначені субрахунки (911- «Загальновиробничі витрати рослинництва», 912 - «Загальновиробничі витрати тваринництва», 913- «Загальновиробничі витрати промислових виробництв», 914 - «Загальновиробничі витрати інших виробництв», 915- «Орендна плата за земельні паї»).

Рахунок 92 «Адміністративні витрати» використовується для відображення загальногосподарських витрат, пов'язаних з управлінням та обслуговуванням підприємства. Він включає витрати на адміністративний персонал, оренду офісних приміщень, комунальні послуги для офісів, бухгалтерію, юридичні послуги, зв'язок та інші подібні витрати, що виникають в процесі управління підприємством. 92 рахунок допомагає відокремити і відстежити адміністративні витрати від виробничих витрат та витрат на збут.

Він також допомагає керівництву підприємства вести облік та контроль за адміністративними витратами для оптимізації витрат та управління фінансами.

Адміністративні витрати є необхідною частиною витрат підприємства, і їх правильний облік допомагає забезпечити ефективне управління бізнесом.

Важливо також мати чітко визначені методи розподілу витрат, які повинні бути врегульовані в обліковій політиці підприємства.

Рахунок 93 «Витрати на збут» використовується для обліку витрат, пов'язаних із збутом, реалізацією, продажем продукції, товарів, робіт і послуг. 93 рахунок включає в себе витрати, що виникають в процесі підготовки та проведення рекламних акцій, роботу та винагороди продавців, транспортні витрати на доставку продукції клієнтам, утримання торгових точок та інші витрати, пов'язані зі збутом.

Система аналітичного обліку витрат та виходу продукції рослинництва, яку використовує ПАТ «Дзвін», допомагає детально відстежувати та аналізувати витрати, пов'язані з вирощуванням культур рослинництва. Вона групує витрати за об'єктами обліку, такими як види культур або роботи, і відслідковує їх у розрізі статей витрат. Це створює можливість побачити наростаючі суми витрат з початку року і аналізувати їх ефективність та вплив на фінансовий стан підприємства.

Дані з книги обліку витрат також допомагають підприємству складати фінансові звіти, зокрема баланс, в який включаються відповідні суми витрат і виходу продукції, що дозволяє керівництву підприємства мати чітку інформацію про фінансовий стан та результативність виробництва в галузі рослинництва.

Регулювання обліку виробничих витрат на сільськогосподарських підприємствах відбувається відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» і П(С)БО 16 «Витрати». П(С)БО 9 визначає собівартість товарів, і в ньому наведено основні положення щодо обліку запасів.

П(С)БО 16 «Витрати» визначає склад прямих матеріальних витрат, що включаються у собівартість продукції, і надає відповідні вказівки щодо обліку

витрат. Об'єктом витрат може бути продукція, роботи або послуги, які виробляються, виконуються або надаються підприємством.

Сільськогосподарські підприємства можуть використовувати різні методи розподілу витрат між об'єктами калькулювання, включаючи витрати на основну заробітну плату, амортизацію та витрати на поточний ремонт машин і обладнання. Визначення бази для розподілу допомагає підприємствам точно визначити собівартість продукції та аналізувати витрати для кожного об'єкта калькулювання.

Важливо дотримуватися вимог П(С)БО 9 та П(С)БО 16 при обліку витрат, щоб забезпечити правильність і достовірність фінансової звітності та собівартості продукції на сільськогосподарських підприємствах.

Порядок обліку загальновиробничих витрат у ПАТ «Дзвін» розглянемо у таблиці 2.7.

Встановлення облікової політики підприємства є важливим етапом у бухгалтерському обліку витрат і собівартості продукції. В даному випадку, коли всі загальновиробничі витрати визначені як змінні і базою для їх розподілу є прямі витрати без вартості насіння, підприємство обрало спрощений метод розподілу витрат. База розподілу - прямі витрати без вартості насіння. Це означає, що витрати розподіляються на підставі обсягу прямих витрат, і вони включають у себе усі витрати, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкта витрат, за винятком витрат на насіння.

Об'єктами бухгалтерського обліку витрат в рослинництві можуть бути окремі види сільськогосподарських рослин (зернові, плодові, овочі) або їхні однорідні групи (наприклад, озимі та ярі зернові) і окремі культури (пшениця, жито і т. д.). Визначення об'єктів витрат допомагає підприємству керувати і аналізувати витрати для кожного виду сільськогосподарських рослин, виявляти вузькі місця, приймати рішення щодо їх усунення та обґрунтувати справедливі витрати на майбутній період.

Таблиця 2.7

Кореспонденція рахунків з обліку загальновиробничих витрат

Зміст операції	документ	Дт 91	Кт :
Списано матеріальні цінності для загальновиробничих потреб: – виробничі запаси	Вимога-накладна, Інші витрати		20
-малоцінні і швидкозношувані предмети	Передача матеріалів в експлуатацію		22
-готова продукція			27
-товари			28
Віднесено вартість послуг допоміжних виробництв для загальновиробничих потреб	Звіт виробництва за зміну		23
Списано витрати майбутніх періодів (оренда, передплата періодичних видань тощо)	Списання витрат майбутніх періодів		39
Нараховано підрядникам та іншим підприємствам і організаціям за виконані роботи і послуги для загальновиробничих потреб	Надходження товарів і послуг		63,68
Нараховано оплату праці загальновиробничого персоналу			66
Нараховано ЄСВ на зарплату загальновиробничого персоналу			65
Нараховано податки і платежі (плата за землю)			64
Створено забезпечення на оплату відпусток			471
Списано витрати на відрядження	Авансовий звіт		372
Нараховано амортизацію матеріальних і нематеріальних необоротних активів загальновиробничого призначення	Амортизація		13

Система аналітичного обліку витрат та виходу продукції рослинництва, яку використовує ПАТ «Дзвін», допомагає детально відстежувати та аналізувати витрати, пов'язані з вирощуванням культур рослинництва. Вона групує витрати за об'єктами обліку, такими як види культур або роботи, і відслідковує їх у розрізі статей витрат.

Таким чином, загальновиробничі витрати відіграють важливу роль у визначенні собівартості продукції підприємства. Вони включають в себе всі

непрямі витрати, пов'язані з організацією виробництва та управління структурними підрозділами підприємства.

Адміністративні витрати є необхідною частиною витрат підприємства, а їх правильний облік допомагає забезпечити ефективне управління бізнесом.

Система аналітичного обліку витрат та виробництва продукції рослинництва, яку використовує ПАТ «Дзвін» допомагає відстежувати та аналізувати витрати, пов'язані з вирощуванням культур в рослинництві. Все це сприяє раціональному використанню витрат, зменшенню собівартості продукції та підвищенню економічної ефективності діяльності підприємства.

Висновки до розділу 2

Проведені дослідження з організації обліку витрат основної діяльності ПАТ «Дзвін» дає змогу обґрунтувати наступні висновки:

- Розрахунок і контроль витрат є важливою частиною фінансового управління підприємством і допомагає досягати фінансової стабільності та покращувати фінансові результати.

- Оперативність і своєчасність обліку всіх витрат виробництва великою мірою залежить від ефективної обробки первинної документації. Для забезпечення точності та своєчасності обліку важливо мати добре налаштовані процедури обробки та зберігання первинної документації. А тому комп'ютеризовані системи обліку можуть спрощувати цей процес та дозволяти зберігати цифрові версії документів для зручного доступу та аналізу.

- Деталізація витрат на виробництво та їх облік за різними параметрами є важливими для керівництва сільськогосподарським підприємством для прийняття необхідних управлінських рішень.

- Загальновиробничі витрати відіграють важливу роль у визначенні собівартості продукції підприємства. Вони включають в себе всі непрямі

витрати, пов'язані з організацією виробництва та управління структурними підрозділами підприємства.

Адміністративні витрати є необхідною частиною витрат підприємства, а їх правильний облік допомагає забезпечити ефективне управління бізнесом.

Аналітичний облік допомагає господарствам деталізувати витрати та контролювати собівартість продукції і на цій основі приймати потрібні управлінські рішення для підвищення економічної ефективності функціонування підприємства в умовах конкуренції.

Система аналітичного обліку витрат та виробництва продукції рослинництва, яку використовує ПАТ «Дзвін» допомагає відстежувати та аналізувати витрати, пов'язані з вирощуванням культур в рослинництві. Все це сприяє раціональному використанню витрат, зменшенню собівартості продукції та підвищенню економічної ефективності діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3
АНАЛІЗ І АУДИТ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА
АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В ПАТ «ДЗВІН»

3.1. Аналіз витрат виробництва продукції в підприємстві

Досліджуване приватно-орендне підприємство ПАТ «Дзвін» функціонує в Чортківському районі Тернопільської області. Воно обробляє понад 9200 га орної землі, вирощує сільськогосподарські культури та виробляє продукцію тваринництва. Динаміка фактичних посівних площ деяких культур підприємства наведена у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Посівні площі деяких культур в ПАТ «Дзвін»

Назва культур	2020 р.		2021 р.		Зібрана площа, 2021 р. +, - до 2020 р.
	Зібрана площа, га	Частка до всіх посівів, %	Зібрана площа, га	Частка до всіх посівів, %	
Зернові та зернобобові, всього	6040	65,3	5792	62,6	-248
в т. ч.:					
-пшениця озима	2746	29,6	2648	28,6	-100
-кукурудза на зерно і силос	2317	25,0	2984	32,3	+667
-ячмінь	427	4,6	150	1,6	-277
Культури олійні, всього	2466	26,7	2501	27,0	+35
З них:					
-соя	142	1,5	244	2,6	+142
-соняшник	1090	11,8	870	9,4	-220
-ріпак і кольза	1234	13,3	1387	15,0	+153
Буряки цукрові	923	10,0	750	8,1	-173
Посівна площа, всього	9381	100	9251	100	9251

Як видно з таблиці, упродовж 2020-2021 років площа посівних сільськогосподарських культур дещо змінилася. Варто вказати на зменшення

посівних площ: пшениці, ячменю, гречки, гороху, цукрових буряків. Водночас за аналізований період збільшилися посівні площі: кукурудзи на зерно, олійних культур, що обумовлено попитом зерна вказаних культур.

Динаміку урожайності деяких агрокультур в ПАТ «Дзвін» Чортківського району наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Урожайність культур в рослинництві ПАТ «Дзвін» Чортківського району

Культури	урожайність, ц/га		2021р. +, - до 2020рр.
	2020 р.	2021 р.	
-пшениця	57,5	68,4	+10,9
-кукурудза на зерно	96,4	125,6	+29,2
-ячмінь	60,2	54,1	-6,1
-soя	40,8	39,5	-1,3
-соняшник	29,5	27,8	-1,7
-ріпак	40,4	36,8	-3,6
-буряки цукрові	416	571,4	+155,4

Джерело: розраховано на даних підприємства

Як видно з таблиці, урожайність майже усіх культур, за винятком ячменю і соняшника має тенденцію до підвищення, що позитивно впливає на економічну ефективність розвитку галузі рослинництва.

Як свідчить література [1; 19; 24; 27] рівень урожайності сільськогосподарських культур здійснює один із головних факторів впливу на економічну ефективність виробництва продукції рослинництва у підприємствах. Зазначимо, що твердження вчених підтверджується практичною діяльністю ПАТ «Дзвін», показники урожайності (табл. 3.2) суттєво впливають на економічну ефективність вирощування агрокультур (табл. 3.4). Як видно із вказаних таблиць, між рівнем урожайності та економічної ефективності вирощування сільськогосподарських культур існує пряма залежність.

Показники витрат на виробництво продукції деяких агрокультур ПАТ «Дзвін» наведено в таблиці 3.3. Як видно з таблиці 3.3., впродовж 2020-2021 років в підприємстві відбулася суттєва різниця у витратах на виробництво

деяких сільськогосподарських культур. Використані витрати обумовили різний рівень витрат на 1 ц виробленої продукції, що вплинуло на собівартість продукції. Однак найбільший вплив на рівень собівартості здійснює урожайність агрокультур, яка залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів.

Таблиця 3.3

Аналіз сукупних витрат на деякі культури рослинництва в ПАТ «Дзвін»

Назва культур	2020 р.		2021 р.		Відхилення 2021 р. +, - до 2020 р., грн на 1 ц
	Сума, тис. грн	Собі- вартість 1 ц, грн	Сума, тис. грн	Собі- вартість 1 ц, грн	
-пшениця озима	29431,0	203,0	54134,5	349,9	+146,9
-кукурудза на зерно	69713,0	366,3	61524,5	220,0	-146,3
-ячмінь	6498,0	227,2	188,4	624,2	+397,0
-soя	2625,0	953,5	14188,9	852,7	-100,8
-соняшник	30696,0	424,4	47610,6	1143,3	-718,9
-ріпак	18325,0	615,2	27617,6	937,5	+322,3
Буряки цукрові	22431,0	110,9	24196,3	97,4	-13,5

Варто зазначити, що аналітичне забезпечення є важливою складовою в управлінні підприємством. Воно включає в себе засоби, методи та інструменти для збору, обробки, аналізу та інтерпретації даних, які допомагають приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Аналітичне забезпечення дозволяє підприємствам ефективно відстежувати та аналізувати різні аспекти їхньої діяльності, такі як фінансовий стан, виробництво, ринкові тенденції, споживчі попити, витрати і багато інших. Ця інформація допомагає керівництву приймати обґрунтовані рішення щодо стратегії розвитку підприємства, оптимізації виробництва, фінансового планування, маркетингу та багатьох інших аспектів діяльності.

Обліково-аналітична система відіграє важливу роль у забезпеченні інформацією для прийняття рішень на підприємстві. Основні підсистеми обліково-аналітичної системи, мають свої унікальні цілі і завдання, але разом

вони створюють цілісний підхід до обліку та аналізу інформації на підприємстві і включають підсистеми: інформаційного забезпечення; облікову; аналітичну; підсистему аудиту.

Облікову підсистема відповідає за реєстрацію та облік фінансових операцій та подій на підприємстві, що включає бухгалтерський облік, облік запасів, облік фінансових операцій тощо. Вона забезпечує точність і надійність фінансової інформації. Усі ці підсистеми спільно створюють потужну систему для забезпечення інформацією, яка допомагає керівництву приймати рішення на підприємстві. Розуміння і правильне впровадження цих підсистем допомагає підприємствам оптимізувати діяльність, знижувати ризики та досягати стратегічних цілей.

Аналіз ефективності виробництва продукції на підприємстві є важливим етапом у діяльності будь-якої компанії. Дійсно, для оцінки ефективності виробництва важливо враховувати різноманітні показники, які відображають різні аспекти діяльності підприємства. Ось деякі з найбільш важливих показників, які можуть бути використані для аналізу ефективності виробництва: фондоддача; фондомісткість; фондоозброєність; фондозабезпеченість; енергомісткість.

Фондоддача визначає, як ефективно підприємство використовує свої активи для виробництва продукції і розраховується як відношення виручки від реалізації до вартості фондів.

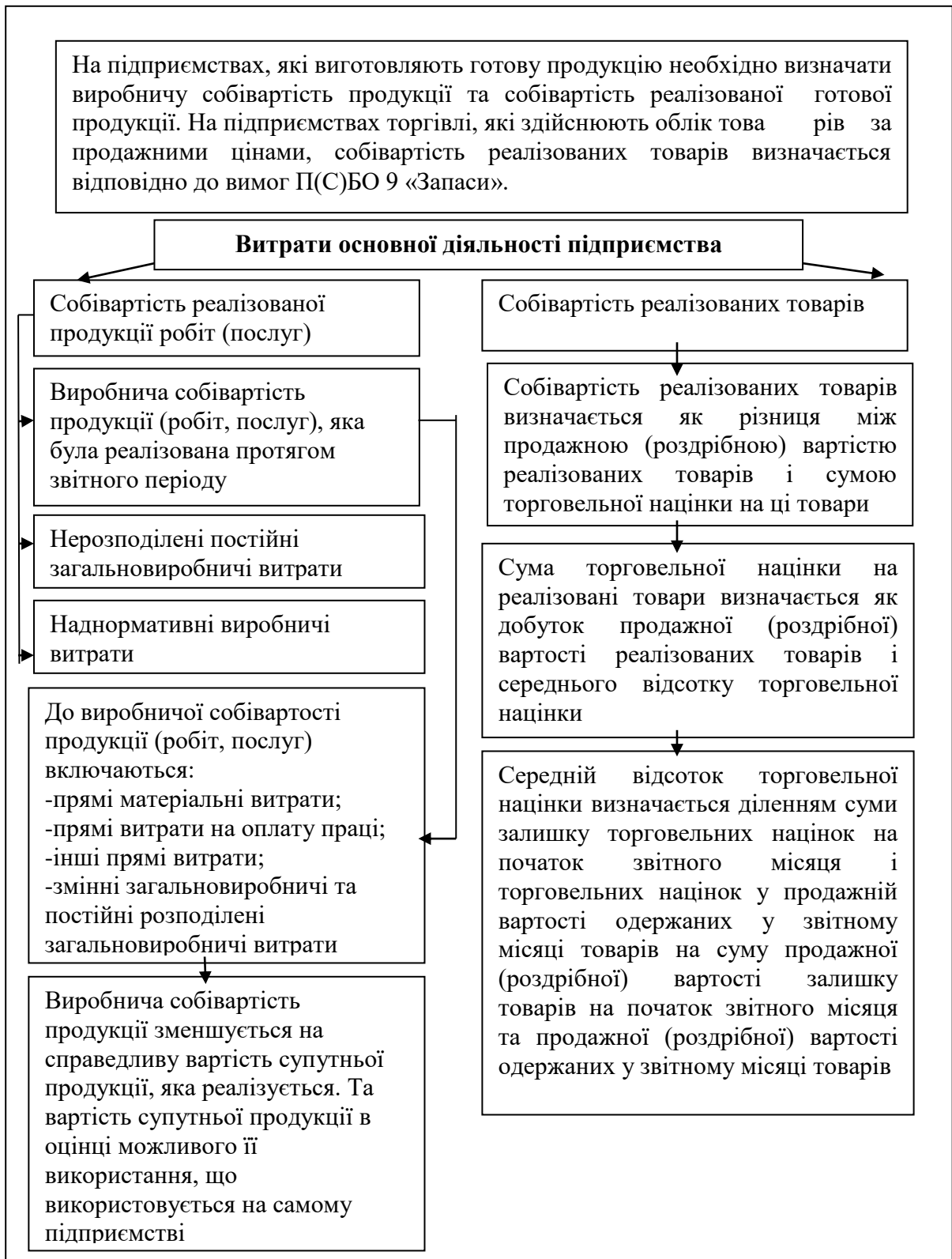
Фондомісткість вказує на витрати, які припадають на одиницю основних засобів або обладнання. Визначається як відношення суми основних засобів і обладнання до виручки від реалізації продукції. Показник допомагає визначити, наскільки ефективно використовуються активи для виробництва. Фондоозброєність - показник, що показує відношення вартості основних фондів до кількості працівників. Фондозабезпеченість аграрного підприємства характеризує середньорічну вартість основних фондів с/г призначення на 100 га сільськогосподарських угідь. Енергомісткість - показник показує, скільки енергії використовувалося на виробництво продукції.

Практика підприємств засвідчує, що покращення показників забезпеченості обладнанням і енергією на виробництві сприяють підвищенню продуктивності роботи. Показник продуктивності праці є важливим показником ефективності діяльності підприємства, і збільшення його свідчить про покращення використання праці на підприємстві та може позитивно впливати на прибутковість підприємства.

Узагальнення літературних джерел [1; 3; 4; 6; 11; 18; 24; 25; 26] дало змогу розробити порядок формування та облік собівартості реалізованої продукції, робіт, послуг, що наведено на рис. 3.1.

Варто зазначити, що при розрахунку показників прибутку та рентабельності важливо враховувати кількість реалізованої продукції, середню ціну реалізації та виробничу собівартість продукції. Зі збільшенням виробничої собівартості та зменшенням ціни реалізації, прибуток може зменшитися, тому важливо звернути увагу на оптимізацію витрат і ціноутворення для підвищення прибутковості (табл. 3.4).

Аналіз прибутковості різних видів сільськогосподарської продукції є важливим етапом в оцінці фінансової діяльності підприємства. З наведених даних видно, що у 2020-2021 роках ПАТ «Дзвін» зазнало значних збитків у виробництві деяких культур. Так, у 2020 році підприємство зазнало збитків від вирощування цукрових буряків. Зокрема на вирощуванні цукрових буряків у ПАТ «Дзвін» отримали на кожному 1 ц реалізованих буряків 22,8 грн збитків. Показник рентабельності вирощування цукрових буряків у 2020 році становив (-20,6%), тобто продукція була збиткова. Причиною збитковості цукрових буряків були: порівняно менша урожайність 416,0 ц/га; більша собівартість 1 ц буряків – 110,9 грн. та менша від собівартості ціна реалізації цукрових буряків – 88,1 грн/ц.

Рис. 3.1. Схема формування та облік собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Таблиця 3.4

**Аналіз прибутковості та рентабельності виробництва продукції деяких культур
в ПАТ «Дзвін» Тернопільської області**

Вид продукції	Середня ціна реалізації 1 ц продукції, грн		Собівартість 1 ц продукції, грн		Прибуток (збиток) 1 ц продукції, грн		Рентабельність, %		Відхилення (+,-) 2021 р. до 2020 р. за рахунок	
	2020р.	2021 р.	2020р.	2021 р.	2020р.	2021 р.	2020р.	2021 р.	Прибутку на 1 ц продукції. Грн..	Рівня рентабельності,%
-пшениця	430,0	582,1	203,0	349,9	227,0	232,2	111,8	66,4	5,2	-45,4
-кукурудза на зерно	500,7	623,5	366,3	220,0	140,4	403,5	38,3	183,4	263,1	+145,1
-ячмінь	411,3	209,3	227,2	624,2	184,1	-404,0	81,0	-66,5	-219,9	-114,5
-соя	953,5	1612,4	640,2	852,7	313,3	759,7	48,9	89,1	446,4	+40,2
-соняшник	1172,9	1726,8	424,4	1143,3	748,5	583,5	176,4	51,0	-165,0	-125,4
-ріпак	1103,1	1652,7	615,2	937,5	487,9	715,2	44,2	76,3	227,3	+32,1
Буряк цукровий	88,1	131,1	110,9	97,4	-22,8	33,7	-20,6	34,6	36,6	+55,2

Джерело: розраховано на даних підприємства

Зазначимо, що в підприємстві здійснили аналіз показників вирощування цукрових буряків, виявили причини збитковості та прийняли управлінські рішення. Це дало змогу суттєво поліпшити галузь буряківництва у наступному 2021 році, зокрема урожайність буряків підвищили до 571,4 ц/га або на 155,1 ц/га, собівартість зменшили до 97,4 грн, а ціну підвищили до 131,1 грн/ц. Такі заходи дали змогу ПАТ «Дзвін» збільшити прибуток на 1 ц буряків до 33,7 грн, а рівень рентабельності буряківництва підвищити до 34,6%.

Рентабельність, як свідчить практика підприємств є важливим показником ефективності виробництва і фінансової стійкості підприємства.

Аналіз рентабельності різних видів продукції дає змогу виділити декілька ключових висновків:

- Пшениця озима зменшила рівень рентабельності у 2021 році на 45,4 % порівняно з 2020 р., що обумовлено суттєвим збільшенням собівартості зерна. А тому важливо ретельно розглянути процес виробництва пшениці та шукати способи зниження витрат і підвищення ефективності;

- Кукурудза на зерно у 2021 році мала рекордну урожайність – 125,6 ц/га, що позитивно вплинуло на ефективність виробництва зерна кукурудзи. Так, собівартість 1 ц зерна кукурудзи в 2021 році становила 220 грн, що на 146,3 грн менше порівняно з 2020 роком.

Збитковими у 2021 році стали такі культури: ячмінь, соняшник, що обумовило керівництво і спеціалістів підприємства провести аналіз, виявити причини й недоліки такого стану та прийняти необхідні управлінські рішення.

Таким чином, аналіз витрат на виробництво продукції підприємства показав, що показники собівартості, прибутковості й рентабельності можна поліпшити за рахунок оптимізації процесу виробництва, підвищення урожайності культур і на цій основі зменшити витрати на виробництво.

3.2. Організаційно-методичні аспекти аудиту витрат виробництва

Діяльність аграрних підприємств періодично підлягає внутрішньому контролю – аудиту, з метою визначення економічного стану та подальшого розвитку.

Внутрішній контроль підприємства проводять для забезпечення ефективності та правильності здійснення операцій, запобігання та виявлення помилок та зловживань, а також дотримання внутрішніх стандартів і регуляторних вимог. Основною метою внутрішнього контролю є забезпечення надійності фінансової звітності та дотримання стандартів й політик підприємства. Внутрішній контроль включає в себе такі складові: організаційний контроль, обліковий контроль, фізичний контроль, технологічний контроль, внутрішній аудит, облікова політика підприємства. Внутрішній контроль є важливим інструментом для забезпечення фінансової дисципліни та відповідності стандартам, а також для запобігання втратам і шкодам на підприємстві. Він допомагає забезпечити надійність фінансової звітності та довіру інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін.

Створена комісія для внутрішнього контролю допомагає забезпечити високий рівень дотримання стандартів та процедур, а також виявити можливі недоліки, помилки та нестачі в операціях підприємства. Такі перевірки можуть стосуватися різних аспектів діяльності підприємства, включаючи фінанси, виробництво, управління ресурсами та інше.

Акти перевірок є важливою частиною процесу внутрішнього контролю, оскільки вони фіксують результати і висновки з проведених перевірок. Ці акти можуть бути використані для подальшого аналізу, прийняття рішень та розробки заходів для удосконалення контролю на підприємстві.

Внутрішній аудит є важливою частиною системи внутрішнього контролю і відіграє ключову роль в оцінці та підтвердженні ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. До важливих функцій та переваг внутрішнього аудиту відносять підтвердження достовірності звітності; оцінка

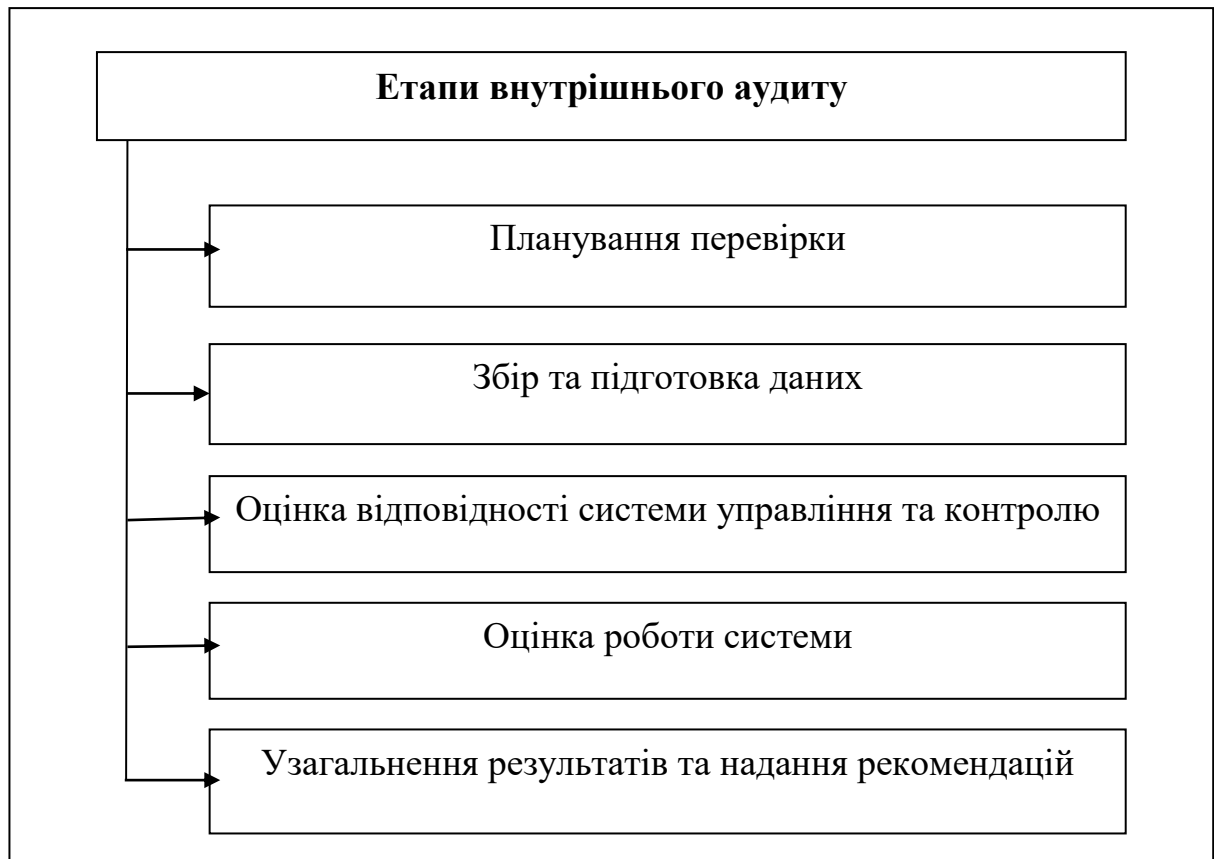
дотримання економічної політики; оцінка ефективності внутрішнього контролю; створення ефективних систем обліку і контролю; надання інформації для управління; підтвердження достовірності звітів підрозділів. Отже, внутрішній аудит на підприємстві: допомагає переконатися, що фінансова та операційна інформація, представлена в звітах, є достовірною та відповідає стандартам бухгалтерського обліку; перевіряє, чи дотримується підприємство своєї економічної політики; допомагає виявити недоліки в системі внутрішнього контролю і рекомендує заходи для його удосконалення; допомагає виявити можливі випадки шахрайства та незаконних дій серед співробітників і допомагає у вжитті заходів щодо їх запобігання; надає рекомендації щодо створення ефективної системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, що сприяє запобіганню порушень; надає управлінню підприємства інформацію про фінансову та операційну діяльність, що допомагає в прийнятті обґрунтованих рішень та стратегічному плануванні; допомагає підтвердити, що звіти, представлені різними підрозділами підприємства, є надійними та відповідають стандартам.

Внутрішній аудит є важливим інструментом для підтримки внутрішнього контролю та підвищення ефективності діяльності підприємства. Він допомагає забезпечити дотримання законодавства та нормативних вимог, а також підвищити рівень довіри інвесторів.

Оцінка ризиків відіграє вирішальну роль у забезпеченні ефективного функціонування підприємства та досягненні його цілей.

Проведення внутрішнього аудиту, як і будь-якого елементу контролю, здійснюється у певній послідовності (рис. 3.2).

Внутрішній аудит виробничих витрат відіграє важливу роль у забезпеченні точності та надійності фінансової звітності підприємства. Результати аудиту підтверджують, чи відповідають фінансові та виробничі процеси нормативам, стандартам та політиці підприємства, а також чи дотримуються правила корпоративного управління.

Рис. 3.2. Схема процесу внутрішнього аудиту виробничих витрат

Аудиторський звіт (висновок) включає в себе результати аудиту виробничих витрат, виявлені відхилення, виявлені помилки та рекомендації щодо їх усунення. Звіт як правило містить таку інформацію: огляд фінансової та виробничої діяльності; виявлені відхилення та помилки; рекомендації для покращення; підтвердження дотримання нормативів.

Звіт може надати огляд того, як підприємство використовує свої ресурси, зокрема виробничі запаси та необоротні активи і як ця діяльність впливає на фінансовий стан підприємства. Звіт включає інформацію про будь-які виявлені відхилення від нормативів та помилки, які були виявлені під час аудиту виробничих витрат. Аудитор надає рекомендації щодо того, як покращити виробничі процеси та знизити ризики виробничих витрат. Ці рекомендації можуть включати в себе зміни в процедурах, управлінських рішеннях та

контрольних механізмах. Звіт може підтверджувати, чи відповідає підприємство встановленим нормативам та стандартам, що стосуються виробничих витрат.

Аудиторський звіт є важливим інструментом для внутрішнього управління підприємством, а також для співробітників інших підрозділів, які відповідають за фінансову та виробничу діяльність. Він допомагає підприємству визначити та усунути проблеми, які можуть впливати на ефективність та прибутковість.

План та посадові інструкції для служби внутрішнього аудиту є важливими складовими для забезпечення ефективності та надійності аудиторської діяльності на підприємстві.

Аудит полягає в незалежному фінансовому контролі, який здійснюється аудиторськими фірмами або аудиторами з метою перевірки та підтвердження правильності фінансової звітності та внутрішнього контролю підприємства.

Аудитор починає аудит з ознайомлення з відповідними зовнішніми і внутрішніми стандартами та положеннями, які регулюють бухгалтерський облік та фінансову звітність. Це включає в себе стандарти бухгалтерського обліку, міжнародні фінансові звіти (МСФЗ або GAAP), а також внутрішні правила та процедури підприємства.

Після того як аудитор отримав розуміння нормативного середовища, він переходить до конкретної перевірки фінансових операцій та витрат на підприємстві. Ця перевірка включає в себе аналіз даних про виробничі запаси, знос необоротних активів і інші витрати.

Зазначимо, що аудитор не тільки перевіряє правильність ведення обліку витрат, але також оцінює ефективність внутрішнього контролю та дотримання підприємством стандартів та правил. Результати аудиту використовуються для підтвердження достовірності фінансової звітності та надання рекомендацій щодо покращення процесів та внутрішнього контролю на підприємстві.

Аудиторський ризик відіграє важливу роль в роботі аудитора і визначає ймовірність помилок або викривлень в бухгалтерській звітності. Аудиторський

ризик включає в себе ризики, пов'язані з можливістю невиявлення суттєвих помилок (які можуть бути матеріальними для фінансової звітності) та ризики їхнього невірною визначення (якщо аудитор помиляється у визначенні або переоцінці цих помилок).

Для кожного аудитора важливо оцінювати і керувати аудиторським ризиком. Це включає в себе оцінку ризику аудиторської помилки (коли аудитор пропускає суттєві помилки) та ризику аудиторської непомилки (коли аудитор помиляється відносно наявності суттєвих помилок, яких насправді немає).

Аудиторський ризик впливає на обсяг і характер аудиторської перевірки, вибір методів та обсяг зразків, які аудитор обирає для перевірки, а також на висновок аудитора. Зменшення аудиторського ризику до прийняттого рівня є важливою метою аудитора під час проведення аудиту фінансової звітності.

Порядок проведення аудиту витрат на виробництво продукції у підприємстві можна представити в такій послідовності: ретельне дослідження фінансової звітності та обліку витрат; аналіз фінансової звітності; перевірка процедур інвентаризації; перевірка витрат на сировину та матеріали; перевірка витрат на працю; перевірка обліку необоротних активів; перевірка методів обліку витрат.

Аудитор ретельно досліджує фінансову звітність підприємства, включаючи звіти про прибуток та збитки, баланс і звіти про грошовий потік, для виявлення суттєвих пунктів, пов'язаних з витратами. Також перевіряє, як часто проводиться інвентаризація на підприємстві і які процедури використовуються під час цього процесу. Важливо переконатися, що інвентаризація здійснюється регулярно і що її результати правильно відображаються в обліку витрат. Аудитор аналізує витрати на закупівлю сировини, матеріалів та інших ресурсів для виробництва продукції. Він перевіряє, чи відображаються ці витрати правильно в обліку, і чи відповідають вони стандартам та нормам. Також аналізуються витрати на оплату праці, включаючи зарплати та інші витрати, пов'язані з персоналом. Важливо впевнитися, що ці витрати відображаються правильно та відповідають діючим

правилам та нормам. Окрім того, аудитор може перевірити облік необоротних активів, таких як обладнання та машини, що використовуються в виробництві. Важливо визначити, чи відображаються ці активи в обліку згідно зі стандартами. Аудитор може також досліджувати методи обліку витрат та їхню відповідність стандартам бухгалтерського обліку. Він перевіряє, чи використовуються відповідні методи для реєстрації витрат.

Ці процедури допомагають аудиторів визначити, чи відповідають витрати реальному стану речей та чи відповідають вони бухгалтерським стандартам.

Аудит заробітної плати є важливою частиною аудиту витрат на виробництво, оскільки заробітна плата є значущою складовою витрат підприємства. Проведення аудиту заробітної плати допомагає переконатися в правильності обліку цих витрат та відповідності їхньому корпоративному стандарту та вимогам законодавства. Деякі ключові аспекти аудиту заробітної плати включають:

1. Метод ведення бухгалтерського обліку заробітної плати: Аудитор перевіряє, яким методом обліку заробітної плати користується підприємство. Це може бути автоматизована система обліку, яка повинна бути належним чином налаштована і забезпечувати точність обліку.

Програма аудиту витрат на виробництво продукції повинна бути структурованою та включати ряд встановлених процедур. (табл. 3.5). Це сприяє більш чіткій і правильній організації процесу перевірки.

Аудиторський висновок є важливим офіційним документом і має відповідати вимогам, передбаченим законодавством про аудиторську діяльність. В Україні прийнятий закон «Про аудиторську діяльність», який регулює аудиторську професію та встановлює вимоги до аудиторського висновку.

Таблиця 3.5

План програми аудиту витрат на виробництво для агропромислового підприємства ПАТ «Дзвін»

Найменування циклу	Аудиторські процедури
Збір аудиторських доказів	
Цикл формування непрямих витрат на виробництво продукції	<p>Оцінка обґрунтованості застосовуваного методу розподілу непрямих витрат.</p> <p>Перевірка достовірності оформлення та відображення в обліку непрямих витрат.</p> <p>Перевірка дотримання принципу тимчасової відокремленості фактів господарської діяльності.</p> <p>Перевірка обґрунтованості, доцільності та правомірності включення у витрати вартості матеріалів, оплати праці, амортизації, відрахувань на соціальні потреби, інших витрат тощо.</p>
Цикл формування прямих витрат на виробництво продукції	<p>Оцінка обґрунтованості застосовуваного методу обліку витрат.</p> <p>Перевірка достовірності оформлення та відображення в обліку прямих витрат.</p> <p>Перевірка правильності включення до собівартості окремих видів витрат, в тому числі нормованих.</p> <p>Перевірка сталості обраних в обліковій політиці схем і методів обліку витрат і способів калькулювання собівартості.</p> <p>Перевірка дотримання принципу тимчасової відокремленості фактів господарської діяльності при віднесенні деяких витрат на фактичну собівартість.</p> <p>Перевірка обґрунтованості, доцільності та правомірності включення у витрати вартості матеріалів, оплати праці, амортизації, відрахувань на соціальні потреби, непрямих витрат і т. д.</p> <p>Перевірка первісної оцінки систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю</p>
Цикл оцінки незавершеного виробництва	<p>Оцінка обґрунтованості застосовуваного методу оцінки незавершеного виробництва і готової продукції.</p> <p>Оцінка якості інвентаризації незавершеного виробництва.</p> <p>Перевірка сталості обраних в обліковій політиці схем і методів оцінки незавершеного виробництва.</p> <p>Перевірка правильності розподілу фактичної собівартості між незавершеним виробництвом і собівартістю готової продукції.</p> <p>Підтвердження первісної оцінки систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю.</p>

Аудиторський висновок зазвичай включає наступні елементи: заголовок та інформацію про замовника; опис обсягу та періоду аудиту; опис відповідальності аудитора; опис проведених аудиторських процедур; заключення та висновки; дата та підпис аудитора; додатки (за необхідності).

Важливо, щоб аудиторський висновок відповідав вимогам законодавства та містив достатньо інформації для забезпечення достовірності та об'єктивності його змісту. Він може бути використаний як документ, на підставі якого приймаються рішення про фінансовий стан підприємства, його подальші дії та розвиток.

Таким чином, аудит витрат на виробництво є необхідним інструментом для перевірки та покращення процесу обліку на підприємстві. Він допомагає виявити помилки, невідповідності і нестачі, а також забезпечує перевірку дотримання стандартів та нормативів. Аудиторський висновок стає об'єктивним оцінюванням фінансової діяльності підприємства та може бути використаний для прийняття важливих управлінських рішень.

Висновки до розділу 3

Проведені дослідження з аналізу і аудиту витрат виробництва аграрної продукції в підприємстві ПАТ «Дзвін» дають змогу обґрунтувати наступні висновки:

1. Підприємство ПАТ «Дзвін» обробляє понад 9200 га орної землі в Чортківському районі Тернопільської області. Його виробничий напрям – зерново-буряко-технічних культур з виробництвом молока і м'яса. Основними культурами підприємства є: пшениця озима (2648 га); кукурудза на зерно (2984 га); соняшник (870 га); ріпак (1387 га) і цукрові буряки (750 га). Урожайність цих культур у 2021 році становила: пшениці (68,4 ц/га); кукурудзи на зерно (125,6 ц/га); соняшника (27,8 ц/га); ріпаку (36,8 ц/га); цукрових буряків (571,4 ц/га). Досягнута урожайність засвідчує про доволі високий рівень урожайності

який забезпечує високу економічну ефективність виробництва продукції рослинництва.

2. Аналіз витрат на виробництво продукції в підприємстві показав, що показники собівартості, прибутковості й рентабельності можна поліпшити за рахунок оптимізації процесу виробництва, підвищення урожайності культур і на цій основі зменшити витрати на виробництво.

3. Внутрішній аудит є важливою частиною системи внутрішнього контролю і відіграє ключову роль в оцінці та підтвердженні ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

4. Внутрішній аудит на підприємстві: допомагає переконатися, що фінансова та операційна інформація, представлена в звітах, є достовірною та відповідає стандартам бухгалтерського обліку; перевіряє, чи дотримується підприємство своєї економічної політики; допомагає виявити недоліки в системі внутрішнього контролю і рекомендує заходи для його удосконалення; допомагає виявити можливі випадки шахрайства та незаконних дій серед співробітників і допомагає у вжитті заходів щодо їх запобігання; надає рекомендації щодо створення ефективної системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, що сприяє запобіганню порушень; надає управлінню підприємства інформацію про фінансову та операційну діяльність, що допомагає в прийнятті обґрунтованих рішень та стратегічному плануванні; допомагає підтвердити, що звіти, представлені різними підрозділами підприємства, є надійними та відповідають стандартам.

5. Аудиторський висновок є важливим офіційним документом і має відповідати вимогам, передбаченим законодавством про аудиторську діяльність. Аудиторський висновок зазвичай включає наступні елементи: заголовок та інформацію про замовника; опис обсягу та періоду аудиту; опис відповідальності аудитора; опис проведених аудиторських процедур; заключення та висновки; дата та підпис аудитора; додатки (за необхідності).

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Проведені дослідження з обліку, аналізу і аудиту витрат основної діяльності підприємства на прикладі ПАТ «Дзвін» дають змогу обґрунтувати наступні висновки:

1. Поняття витрат виробництва – це сукупність витрат живої праці та праці уречевленої в засобах виробництва, на всіх стадіях створення продукції.

2. Завдання обліку витрат основної діяльності підприємства полягає в наступному: формування витрат для аналізу фактичного їх рівня щодо передбаченого в бюджетах; порівняння досягнутого обсягу виробництва з плановим; проведення контролю за діяльністю складових підприємства; створення системи обліку витрат згідно вимог поточного контролю й майбутнього аналізу.

3. Класифікація витрат відіграє важливу роль для правильної організації обліку витрат виробництва та управління ними. Основні і накладні витрати в структурі собівартості продукції займають найбільшу частку витрат, а тому важливо вести постійний контроль і приймати відповідні управлінські рішення на виробництві.

4. Правильне групування та управління всіма видами витрат особливо основними і накладними є важливим напрямом у зниженні собівартості продукції та поліпшення прибутковості підприємства.

5. Методика обліку витрат основної діяльності у автоматизованій формі зазвичай включає в себе використання спеціалізованого програмного забезпечення, такого як ERP (Enterprise Resource Planning) системи, бухгалтерські програми або інші інформаційні системи, що дозволяють ефективно вести облік витрат, автоматизувати процеси, зберігати дані і генерувати необхідну звітність.

6. Автоматизована система обліку витрат дозволяє ефективно, точно та швидко вести облік різних видів витрат, спрощуючи процес збору, аналізу та формування звітності про витрати.

7. Розрахунок і контроль витрат є важливою частиною фінансового управління підприємством і допомагає досягати фінансової стабільності та покращувати фінансові результати.

8. Оперативність і своєчасність обліку всіх витрат виробництва великою мірою залежить від ефективної обробки первинної документації. Для забезпечення точності та своєчасності обліку важливо мати добре налаштовані процедури обробки та зберігання первинної документації. А тому комп'ютеризовані системи обліку можуть спростувати цей процес та дозволяти зберігати цифрові версії документів для зручного доступу та аналізу.

9. Деталізація витрат на виробництво та їх облік за різними параметрами є важливими для керівництва сільськогосподарським підприємством для прийняття необхідних управлінських рішень.

10. Загальновиробничі витрати відіграють важливу роль у визначенні собівартості продукції підприємства. Вони включають в себе всі непрямі витрати, пов'язані з організацією виробництва та управління структурними підрозділами підприємства.

11. Адміністративні витрати є необхідною частиною витрат підприємства, а їх правильний облік допомагає забезпечити ефективне управління бізнесом.

12. Аналітичний облік допомагає господарствам деталізувати витрати та контролювати собівартість продукції і на цій основі приймати потрібні управлінські рішення для підвищення економічної ефективності функціонування підприємства в умовах конкуренції.

13. Система аналітичного обліку витрат та виробництво продукції рослинництва, яку використовує ПАТ «Дзвін» допомагає відстежувати та аналізувати витрати, пов'язані з вирощуванням культур в рослинництві. Все це сприяє раціональному використанню витрат, зменшенню собівартості продукції та підвищенню економічної ефективності діяльності підприємства.

14. Підприємство ПАТ «Дзвін» обробляє понад 9200 га орної землі в Чортківському районі Тернопільської області. Його виробничий напрям – зерново-буряко-технічних культур з виробництвом молока і м'яса. Основними

культурами підприємства є: пшениця озима (2648 га); кукурудза на зерно (2984 га); соняшник (870 га); ріпак (1387 га) і цукрові буряки (750 га). Урожайність цих культур у 2021 році становила: пшениці (68,4 ц/га); кукурудзи на зерно (125,6 ц/га); соняшника (27,8 ц/га); ріпаку (36,8 ц/га); цукрових буряків (571,4 ц/га). Досягнута урожайність засвідчує про доволі високий рівень урожайності який забезпечує високу економічну ефективність виробництва продукції рослинництва.

15. Аналіз витрат на виробництво продукції в підприємстві показав, що показники собівартості, прибутковості й рентабельності можна поліпшити за рахунок оптимізації процесу виробництва, підвищення урожайності культур і на цій основі зменшити витрати на виробництво.

16. Внутрішній аудит є важливою частиною системи внутрішнього контролю і відіграє ключову роль в оцінці та підтвердженні ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

17. Внутрішній аудит на підприємстві: допомагає переконатися, що фінансова та операційна інформація, представлена в звітах, є достовірною та відповідає стандартам бухгалтерського обліку; перевіряє, чи дотримується підприємство своєї економічної політики; допомагає виявити недоліки в системі внутрішнього контролю і рекомендує заходи для його удосконалення; допомагає виявити можливі випадки шахрайства та незаконних дій серед співробітників і допомагає у вжитті заходів щодо їх запобігання; надає рекомендації щодо створення ефективної системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, що сприяє запобіганню порушень; надає управлінню підприємства інформацію про фінансову та операційну діяльність, що допомагає в прийнятті обґрунтованих рішень та стратегічному плануванні; допомагає підтвердити, що звіти, представлені різними підрозділами підприємства, є надійними та відповідають стандартам.

18. Аудиторський висновок є важливим офіційним документом і має відповідати вимогам, передбаченим законодавством про аудиторську діяльність. В Україні прийнятий закон «Про аудиторську діяльність,» який

регулює аудиторську професію та встановлює вимоги до аудиторського висновку. Аудиторський висновок зазвичай включає наступні елементи: заголовок та інформацію про замовника; опис обсягу та періоду аудиту; опис відповідальності аудитора; опис проведених аудиторських процедур; заключення та висновки; дата та підпис аудитора; додатки (за необхідності).

19. Важливо, щоб аудиторський висновок відповідав вимогам законодавства та містив достатньо інформації для забезпечення достовірності та об'єктивності його змісту. Він може бути використаний як документ, на підставі якого приймаються рішення про фінансовий стан підприємства, його подальші дії та розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ: КНЕУ, 2016. 380 с.
2. Белова І. М. Пролеми управлінського обліку в рослинництві у світлі вимог НСФЗ, П (С) БОЗО «Біологічні активи» та галузевого управління. «Бізнес-інформ». Харків. № 3, 2015. С. 184 - 191.
3. Бруханський Р. Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва [Текст]: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 384 с.
4. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік [Текст]: Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 480 с.
5. Бухгалтерський фінансовий облік в сільськогосподарських підприємствах: навч. посіб. / За ред. Михайлова М.Г. Київ: ЦУЛ, 2016. 520 с.
6. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і допов. / [М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, Л. Г. Панченко та ін.]; за ред. проф. М.Ф. Огійчука. Київ: Вища освіта, 2012. 800 с.: іл.
7. Власова М. Витрати: обліковуємо правильно. Баланс. Бібліотека бухгалтера, 2017. № 23. С. 26 - 29.
8. Городянська Л. В. Відтворювані економічні ресурси: теорія та методологія обліку і аналізу: монографія. Київ: КНЕУ, 2016. 290 с.
9. Гудзь Н. В. Бухгалтерський облік. 2-е видання, перероблене і доповнене. Київ: Центр навчальної літератури, 2016. 424 с.
10. Інформаційні системи і технології обліку в агропромислових формуваннях: навч. посіб. / М. М. Коцупатрий, М. С. Царьов, Н. С. Золотарьова, Л. А. Суліменко. Київ: КНЕУ, 2012. 327 с.
11. Кім Ю. Г. Бухгалтерський та податковий облік: Первинні документи та порядок їх заповнення. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 600 с.
12. Коцупатрий М. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління біологічними перетвореннями в інкубаторно-птахівничих підприємствах: монографія / М. М. Коцупатрий, Н. С. Золотарьова. Київ: КНЕУ, 2012. 231 с.

13. Майдуда Г. С. Аналіз та оптимізація структури фінансових ресурсів для відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств // Облік і фінанси, 2015. № 4. С.105-111.

14. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності. URL: https://vobu.ua/ukr/documents/accounting/item/mizhнародni-standartibukhgalterskogo-obliku-ta-finansovoji-zvitnosti?app_id=24.

15. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні: Закон. Положення. Інструкції: Збірник нормативно-правових актів / Упоряд. Д.О.Горлов. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 232 с.

16. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств : монографія / Р. Ф. Бруханський, М. К. Пархомець, П. Р. Пуцентейло [та ін.]. Тернопіль: Крок, 2015. 300 с.

17. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності підприємств в умовах інституційних трансформацій: монографія / Р. Ф. Бруханський, П. Р. Пуцентейло [та ін.]. Тернопіль: Вектор, 2017. 330 с.

18. Огійчук М.Ф. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 1080 с.

19. Охріменко І. В. Витрати та собівартість сільськогосподарської продукції в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ Інститут аграрної економіки, 2009. 360 с.

20. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №16 — Витрати, затвердженого наказом МФУ від 31.12.99 р. №318. Національні стандарти в бухгалтерському обліку: Навчальний посібник. – 2-е видання; Михайлов М.Г., Мельник О.А., Теслюк В.М. Київ: Вища освіта, 2002. 400 с.

21. Пуцентейло П. Р. Інформаційне забезпечення аналітичної діяльності в управлінні підприємством. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. Вип. 11. С. 224 - 232.

22. Пуцентейло П. Р. Особливості функціонування аналітичного забезпечення підприємств. Інноваційна економіка, 2015. № 1 (56). С. 194 - 198.
23. Рябоконт В. П. Ефективність функціонування та удосконалення механізмів економічного регулювання аграрного виробництва. Економіка АПК, 2016. №6. С. 6-12.
24. Сіменко І. В. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2017. 370 с.
25. Спільник І. В. Економічний аналіз: навчально-методичний комплекс дисципліни / І.В. Спільник, О.М. Загородна. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 432 с.
26. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами. / М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, М. І. Беленкова та ін. / За ред. проф. М. Ф. Огійчука. Київ: Центр навчальної літератури, 2016. 1040 с.
27. Яворська Т. І. Вплив витрат і ціни реалізації на ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону / Т. І. Яворська, Л. А. Загнітко. Економіка АПК, 2017. № 6. С.53-59.
28. Турчин С. Організаційно-методичні аспекти аудиту витрат процесу виробництва продукції. Освіта, наука, бізнес, енергетичні технології: сучасний стан, проблеми та перспективи: матеріали XII Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 16 листопада 2023 р.]. Тернопіль: Вектор, 2023. С. 59 - 61.
29. Beta by Industry, Risk Premiums, Cost of Capital by Industry [Electronic source]. URL: <http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/>
30. Ivanets I.V. Financial Analysis of the Activity of the Enterprise. Проблеми системного підходу в економіці. Випуск № 4 (66), 2018. С. 144-150.
31. Zelgalve E., Zaharchenko A. Transformation of the role of financial analysis in enterprise management [Electronic source]. URL: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/management-organizations/article/viewFile/780/710>
32. Matviichuk, I. 2018. Accounting and Analytical Support of Activity of Hotel Enterprises. Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University.

4, 16 (Dec. 2018), 139–148. DOI:<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2018-04-139-148>.

33. Shubina S., Miroshnyk O., Belyaninova K., Bieliaiev A. (2022). Ensuring accounting and analysis of revenue and expenses. *Financial and Credit Systems: prospects for Development*. Vol. 2 (5). p. 26-34.

34. Thottoli, M.M., Ahmed, E.R. and Thomas, K.V. (2022), «Emerging technology and auditing practice: analysis for future directions», *European Journal of Management Studies*, Vol. 27 No. 1, pp. 99-119. <https://doi.org/10.1108/EJMS-06-2021-0058>

35. Yaremko, I., & Voskresenska, T. (2018). Transaction Costs of Enterprises: the Issue of Accounting and Analysis Management. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(2), p.261-267. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-2-261-267>